
DİN SOSYOLOJİSİ

Editör

Emine ÖZTÜRK

2. Baskı

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ' ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-7275-62-0
Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi

Kitap Adı Din Sosyolojisi
Yayıncı Sertifika No 47518

Editör Emine ÖZTÜRK
ORCID iD0000-0003-2127-743
Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık

Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN
Bisac Code REL102000

DOI 10.37609/akya.403

Kütüphane Kimlik Kartı
Din Sosyolojisi / ed. Emine Öztürk. 2. Bsk.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
485 s. : tablo, şekil. ; 195x275 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786257451079
1. Din Bilimleri.

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Din olgusu hem bireysel hem de toplumsal boyutları olan bir kurumdur. Dinin inanç ve ibadet gibi bireyi kapsayan yönlerinin yanında ekonomi, hukuk, siyaset, eğitim ve kültür ve gibi kurumlara da taalluk eden boyutları bulunmaktadır. İşte bu noktada din toplumsal alanların tümüyle karşılıklı bir ilişki ve etkileşim içerisinde. Bağımsız bir disiplin olarak din sosyolojisi, dinin toplumsal boyutlarını, dini inanç ve kurumların toplum üzerindeki etkilerini, toplumdaki diğer kurumlar ile etkileşimini inceleyen bir bilimdir. Bu anlamda sosyolojinin bir alt disiplini olarak “Din Sosyolojisi”, görece yeni bir bilim dalı sayılabilir. Ancak bu disiplin yeni olmasına karşın; 21. yüzyılda din sosyolojisi üzerinden çalışılan konuların geniş, karmaşık ve çok yönlü olmasından dolayı giderek dikkatleri üzerine çekmektedir. “Din Sosyolojisi” bugünün olduğu kadar yarının da gözde ve önemli bir bilim dalı olarak ilgi odağı olmaya devam edecektir. Çünkü din sosyolojisi konusu, yöntemi, objektif perspektifi ve diğer bilim dalları ile ilişkileri vesilesiyle toplumu doğru anlamada anahtar bir disiplin olmaktadır.

Yoğun bir mesai ve ortak emeğin ürünü olan elinizdeki “Din Sosyolojisi” kitabı, okuyucuları bu alanda temel bilgi sahibi yapacak; din sosyolojisi tarihi, din-toplum, din-kültür, din-siyaset, din-ekonomi, din-küreselleşme vb. alanlarda günümüz toplumlarını ilgilendiren önemli konuları anlama ve çözümlenmede yardımcı olacaktır. Bu manada küresel ölçekte son dönemlerde yaşanan hızlı değişim ve gelişmeler genel anlamda sosyal bilimlere özelde ise din sosyolojisine olan ilgiyi daha da artırmıştır. Bilhassa Covid-19 salgını neticesinde bireysel hayat alanlarına daha fazla dönüş yapmak durumunda kalan kişiler için “din” olgusu daha da önem kazanmıştır. Dinin böylesi kritik zaman dilimlerinde insanlara ve toplumlara sunduğu alternatifler ve çözüm önerileri yine din sosyolojisinin araştırma konularının çeşitliliğini de zenginleştirmektedir.

İşte bu kitap din-toplum ilişkileri bağlamında okuyuculara bir “el kitabı” olma hedefini gaye edinen titiz bir çalışmanın ürünüdür. Kitabımızın bütün okuyucularımıza yeni ufuklar kazandırabilmesini temenni eder; katkıda bulunan bütün yazarlara teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1	Din Sosyolojisi Tarihi1 <i>Emine ÖZTÜRK</i> <i>Niyazi AKYÜZ</i>
BÖLÜM 2	Dini Tecrübenin Anlatımı 119 <i>Niyazi AKYÜZ</i> <i>Mehmet Cem ŞAHİN</i>
BÖLÜM 3	Din Sosyolojisinin Metodolojisi 133 <i>Zeki ARSLANTÜRK</i> <i>Niyazi AKYÜZ</i>
BÖLÜM 4	Sosyal Değişme ve Din 155 <i>Mustafa BAKIRCI</i>
BÖLÜM 5	Sosyal Süreçler ve Din 177 <i>Zeki ARSLANTÜRK</i> <i>Niyazi AKYÜZ</i>
BÖLÜM 6	Toplumsal Kurumlar ve Din219 <i>Emine ÖZTÜRK</i> <i>Muhammet Fatih DEMİRDAĞ</i>
BÖLÜM 7	Dini Gruplar Sosyolojisi 237 <i>Hasan COŞKUN</i>
BÖLÜM 8	Din ve Kimlik 255 <i>Abdurrahman YALÇI</i>
BÖLÜM 9	Küreselleşme ve Din 269 <i>Ayşe Elmalı KARAKAYA</i>

BÖLÜM 10	Sekülerleşme ve Din 283 <i>Ali FİDAN</i>
BÖLÜM 11	Din ve Ekonomi İlişkisi..... 297 <i>Ali FİDAN</i>
BÖLÜM 12	Sosyolojik Açıdan Medya ve Din..... 317 <i>Melda Medine SUNAY</i>
BÖLÜM 13	Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri..... 335 <i>Ali Rafet ÖZKAN</i>
BÖLÜM 14	Modenleşme ve Din..... 357 <i>Arif KORKMAZ</i>
BÖLÜM 15	Göç ve Din..... 377 <i>Salih AYDEMİR</i>
BÖLÜM 16	Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Feminist Hareketler ve Din 391 <i>Emine ÖZTÜRK</i> <i>Niyazi AKYÜZ</i>
BÖLÜM 17	Sağlık Sosyolojisi ve Din 399 <i>Abdullah İNCE</i>
BÖLÜM 18	Din Antropolojisi Ekseninde Kültür ve Din İlişkisi..... 425 <i>Muhammet Fatih DEMİRDAĞ</i>
BÖLÜM 19	Din Antropolojisi 431 <i>Gökçen ÇATLI</i>
BÖLÜM 20	Din Şiddet ve Terör 445 <i>Salih AYDEMİR*</i>
BÖLÜM 21	Sosyal Psikoloji ve Din 461 <i>Fatma SAĞLAM DEMİRKAN</i>

YAZARLAR

Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., niyaziakyuz06@hotmail.com

Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK

Doğuş Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Doç. Dr. Salih AYDEMİR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri AD

Doç. Dr. Mustafa BAKIRCI

Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD

Doç. Dr. Hasan COŞKUN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri AD

Doç. Dr. Gökçen ÇATLI

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Fatih DEMİRDAĞ

Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Dr. Öğr. Üyesi Fatma SAĞLAM DEMİRKAN

Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi AD

Doç. Dr. Ali FİDAN

Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Doç. Dr. Abdullah İNCE

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Öğr. Gör. Dr. Ayşe Elmalı KARAKAYA

Sakarya Üniversitesi, İlahiyat fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Doç. Dr. Arif KORKMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi AD

Prof. Dr. Emine ÖZTÜRK

Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Doç. Dr. Melda Medine SUNAY

Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji AD

Prof. Dr. Mehmet Cem ŞAHİN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi AD.

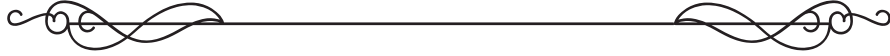
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman YALÇI

Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD

Bölüm 1

Din Sosyolojisi Tarihi

**Bağımsız bir Bilim Dalı Olarak Din Sosyolojisi; Din Sosyolojisi Tarihi,
Ortaya Çıkışı, Oluşun ve Gelişim Süreci ve Din Sosyolojisi Teorileri.**

Emine ÖZTÜRK¹
Niyazi AKYÜZ²

1. SOSYOLOJİDE TEMEL KAVRAMLAR

Bir bilimi alanını öğrenmeye başlamanın ilk anahtarı o alana ait terminolojiyi öğrenmekle başlar. Terminoloji bir bilimin anahtar kodlarıdır. Söz konusu bir bilime ait bir kitabı okuyabilmenin ön şartıdır. Bu aşamada kitabımızın giriş kısmı olan bu bölüme sosyoloji ve toplum ile toplum tiplerinin tanımını yaparak başlamak yerinde olacaktır.

Sosyoloji: İnsan grupları ile toplumlarının ve bireysel anlamda insanın toplumsal yaşamının, bilimsel incelemesi sosyoloji olarak ifade edilmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın yaşantısını, davranışlarını incelediğinden zorlayıcı ve baş döndürücü ve bir girişimdir. Çünkü sosyolojik anlamdaki incelemelerin kapsamı bireylerin sokaktaki basit karşılaşmalarından küresel anlamdaki köktendinciliğe kadar oldukça geniştir.³ Buna göre ekonomik düzen veya siyasal sistemler gibi büyük ölçekli toplumsal sistemlerin çözümlenmesi makro-sosyoloji; günlük hayatta sıklıkla gerçekleşen ve yüz yüze etkileşim içeren davranışların incelenmesi ise mikro-sosyoloji olarak adlandırılmaktadır. Sanayileşmenin gelişimi gibi uzun dönemli değişim süreçlerinin çözümlenmesi de yine makro-sosyoloji kapsamında ele alınmaktadır. Her ne kadar birbirinden ayrı iki alan gibi gözükseler de makro-sosyoloji ve mikro-sosyoloji birbirleriyle yakından bağlantılı iki alandır.⁴

Sosyolojinin bazı özellikleri ise şunlardır.

“1. Sosyoloji özel konusu olan bir bilimdir.

¹ Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., ozturkemine25@gmail.com. ORCID iD:0000-0003-2127-7431

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., niyaziakyuz06@hotmail.com. ORCID iD: 0000-0001-8806-0849

³ Giddens, Anthony; *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, 2008, İstanbul, s. 38.

⁴ Giddens, *Sosyoloji*, s. 60.

SONUÇ

Bölümümüzü Prof. Dr. Zeki Arslantürk ve Prof. Dr. Korkut Tuna'nın son sözleriyle bitirmek yerinde olacaktır.

Soru şudur:

Nasıl bir Türk Din Sosyolojisi, oluşturmak lazımdır?

Prof. Dr. Zeki Arslantürk'ün ve Prof. Dr. Korkut Tuna'nın cevabı ise şudur.

Sosyoloji bir bilim, Din Sosyolojisi de. Her ikisinin de ortaya koyduğu modeller Batı patentli ve Batı zihinsel dünyasının toplumsal geçekliklerinin bir ürünü. Özelde Türk toplumu, genelde İslam toplumlarında din-toplum ilişkileri ise Batı'dan farklıdır. Öyle ise Batı dışındaki sosyolog ve din sosyologları ne yapmalıdır? Elde mevcut kitabın temel sorusu ve sorunu budur.

Sorunun cevabı Prof. Dr. Korkut Tuna'nın cevabı ile aranmıştır:

Bilginin ortaya çıkış koşullarını bilmek gerekir.

Bilgi kadar bilginin toplumla olan ilişkisi yani köken birliği üzerinde durmamız gerekmektedir.

Bilginin ortaya çıkışı kadar gelişme ve farklılaşması yanında kazandığı kimlik de kendiliğinden olmadığı için bilgi-toplum bağlantısının bu çerçevede ve bu açılardan değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bilgiden beklediğimiz çözümler çerçevesinde meseleye yaklaşmak gerekmektedir.

Mevcut bilgileri var olan sorunlar çerçevesinde yeniden düzenlemek, aralarında aradığımız çözümler ve çıkarlarımız doğrultusunda yeni ve geçerli bağlantılar aramak gerekir.

Meseleye yeni bağlantılar kurarak yaklaşılması gerekir. Yeni bağlantılar kurmak ilk elde çalışmamızın çıkış noktasını oluşturan sorunları çözme açısından önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Edinilmiş bilgilerimiz başarılı olan bağlantı biçimlerine göre ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abdullatif Subhi Paşa, Miftahu'l İber (İnsanlık ve Peygamberler Tarihine Giriş, Transkripsiyon: Prof.Dr.Emine Öztürk & Arş. Gör.Sertaç Demir, Tashih:Muharrem Tan, Rağbet Yay., İstanbul, 2016.
- Akyıldız, Ali; "Subhi Paşa Maddesi", TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.XXXVII, İstanbul, 1993.
- Aron, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Bilgi Yayınevi, çev: Korkmaz Alemdar, Ankara, 2000.
- Arslantürk, Din Sosyolojisine Giriş, s.368-369; Kâtip Çelebi, Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ehakk, Çev: Orhan Şaik Gökyay, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Arslantürk, Kutsalın Dönüşü, Ayışığı Kitapları Yayınları, İstanbul, 1998.
- Arslantürk, Yokuşun Başında Osmanlı Devleti, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2017.
- Arslantürk, Zeki & Amman, M. Tayfun; Sosyoloji, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2017.
- Arslantürk, Zeki; Din Sosyolojisine Giriş, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.
- Arslantürk, Zeki; Din Sosyolojisine Giriş, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.
- Bağçe, H. Emre; Frankfurt Okulu, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2013.
- Bayyığıt, Mehmet, Din Sosyolojisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı Ders Kitabı, editör: Talip KÜÇÜKCAN; Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- Bottomore, Tom; Frankfurt Okulu ve Eleştirisi, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Bottomore, Tom; Frankfurt Okulu, Çev. Ahmet Çiğdem, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Çapcıoğlu, İhsan & Akyüz, Niyazi; Din Sosyolojisi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.
- Durdu, Zafer; "Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, Sayı: 15, 2006.
- Er, İzzet, "Din Sosyolojisi" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara, 1994, C: IX.

- Er, İzzet; "Din Sosyolojisi" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 1994, C. IX.
- Erez, Ebru; Feodal Sistemin Sosyal Yapı Üzerine Etkisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2017.
- Eserpek, Altan, Sosyoloji, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Fukuyama, Francis; Güven (Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması), çev: Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Furat, Ahmet Subhi; Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Giddens, Anthony; Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, 2008, İstanbul.
- Goldmann, Lucien; Frankfurt Okulu, Ed. H. Emre Bağçe, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2013.
- Gökay, Orhan Şaik; Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ehakk'ın Önsözü, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008.
- Gönç Şavran, Temmuz; Klasik Sosyoloji Tarihi, editör: Prof. Dr. Serap Suğur, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- Günay Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Güvenç, Türk Kimliği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997
- Halaçoğlu, Yusuf & Aydın, Mehmet Akif; "Ahmet Cevdet Paşa Maddesi", TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, C. VII.
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W.; Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev. Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Horkheimer, Max, Akıl Tutulması, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- <https://www.sorubak.com/blog/tarih-biliminde-olay-ve-olgu-kavramlari.html>, Erişim Tarihi: 21.04.2020. Ayrıca konuyla ilgili bkz. <https://www.tarihyolu.com/olay-ve-olgu-kavrami/>, Erişim Tarihi: 21.04.2020.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Veliyyuddin Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadrami el Mağribi et-Tunisi, et-Ta'rif (Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar), çev: Vecdi Akyüz, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Veliyyuddin Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadrami el Mağribi et-Tunisi, Mukaddime, Çev: Halil Kendir, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yay., İstanbul, t.y.
- Jay, Martin; Diyalektik İmgelem-Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923-1950, Çev. Ünsal Oskay, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- Kâtip Çelebi, Bozuklukların Düzeltmesinde Tutulacak Yollar, Çev: Ali Can, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara, 1982.
- Kellner, Douglas, Critical Theory, Marxism and Modernity, Polity Press and John Hopkins University Press, Cambridge & Baltimore, 1989.
- Kızılçelik, Sezgin, Sosyoloji Tarihi, C:1., Anı Yayıncılık, Ankara, 2017.
- Kızılçelik, Sezgin, Sosyoloji Teorileri-I, C: I, Yunus Emre Yayıncılık, Konya, 1994.
- Kirman, Mehmet Ali; Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kocamemi, Fazıl Bülent; Baba, Oğul, Torun, Ekinoks Yayınları, İstanbul.
- Koçak, Orhan; "Maelström Üslubu", Defter, Sayı.5, Haziran-Eylül, 1988.
- Larrai, J., İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Çev. N. Nur Domeniç, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1995.
- Marshall, Gordon; Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akinhay & Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 732.
- Meriç, Cemil; İlk Sosyolog-İlk Sosyalist Saint Simon, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Monteil, Vincent, "Önsöz", Mukaddime, çev: Sevim Belli, Onur, Yay., Ankara, 2014.
- Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine, çev: Fehmi Baldaş, H2iperlink Yayınları, İstanbul, 2014.
- Oskay, Ünsal, Çağdaş Fantazya, AYKO Yayınları, Ankara, t.y.
- Ozansoy, Cüneyt Fahri; "Bilimde Değer Sorunu ve Pozitivizm İlişkisi Üzerine Bazı Gözlemler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.47, Sayı.1, 1998.
- Ozansoy, Cüneyt Fahri; Bilimde Değer Sorunu ve Pozitivizm İlişkisi Üzerine Bazı Gözlemler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.47, Sayı.1, 1998.
- Pirenne, Henri, Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Plank, Ulrich; "Yakın Doğuda Sosyal Gruplar", (çev. Zeki Arslantürk), Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1980.
- Roberts, J.M.; Avrupa Tarihi, İstanbul: İnkılap Yayınevi. 2010.
- Sezen, Yumni, Sosyoloji Açısından Din, İFAV Yayınları, İstanbul,1998.
- Slater, Phil; Frankfurt Okulu, Çev. Ahmet Özden, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Sucu, İlyas, Türk Sosyoloji Tarihinde Sosyal Bilim Ekolü, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Bayram Kaçmazoğlu, Malatya, 2014.
- Tar, Zoltan; The Frankfurt School-The Critical Theories of Max Horkheimer and Theodor W. Adorno, A Wiley-Interscience Publication, New York, 1977.
- Taylan, M. Adil, Malumat-ı Ahlakiyye ve Medeniyye, Matba'a-i Âmire.
- Therborn, Göran; Frankfurt Okulu, Ed. H. Emre Bağçe, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2013.
- Uludağ, Süleyman, Mizanü'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ehakk'ın Açıklamalar Kısmı, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Uludağ, Süleyman; "İbn Haldun Maddesi", TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.
- Ülken, Hilmi Ziya, İhtimai Doktrinler Tarihi, Yenidevir Basımevi, İstanbul, 1941.
- Wach, Jocheim; Din Sosyolojisi, (çev. Ünver Günay), İFAV Yayınları, İstanbul, 1995.
- Wallerstein, Immanuel; Bildiğimiz Dünyanın Sonu, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

Bölüm 2

DİNİ TECRÜBENİN ANLATIMI

Niyazi AKYÜZ¹
Mehmet Cem ŞAHİN²

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, yaşamını devam ettirmek için gereksinimleri doğrultusunda sosyal ve fiziki çevresini düzenler. Bu şekilde hem fiziki çevreyle hem de sosyal çevresiyle ilişkisini başlatır. Yaşadığı sürece içerisinde kurduğu ilişkiler bağlamında etkileşime geçer ve toplumsal süreçteki yerini alır. Sosyal ilişkilerini geliştirmek ve toplumun kuralları doğrultusunda yaşamak için birtakım değerleri benimser. İç dünyasında hissettiği ve anlam yüklediği değerleri paylaşarak kendine manevi bir ortam hazırlar. Benimsediği değerlerle sürdürdüğü manevi yaşantısında elde ettiği deneyimler, bireydeki inanç sistemini tanımlar. Deneyimlerinin merkezine yerleştirdiği ‘Tanrı’ kavramıyla inancını pekiştirir ve inandıkları yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olur. Bu bağlamda inanç sistemini insanın var olduğu geçmişle temellendirmek mümkündür. Nitekim insanda en büyük gereksinim inanma ihtiyacıdır. Geçmişten günümüze kadar dini tecrübe yönüyle yaşanan gelişmelerde, çeşitli dini inançlar, dini ayinler ve dini grupların ortaya çıkması ve sosyal süreçler içinde var olmaya devam etmesi, inanma ihtiyacının bir gereğidir. Ayrıca dini gruplaşmalar, dini inançlar, dini ayinler ve dini tezahürlerin topluluk üyelerini etkilemesinin temelinde de insandaki inanma ihtiyacı bulunmaktadır.

Dini tecrübe kavramını Otto, “kutsalın tecrübesi” olarak açıklamakta ve bu kavramı, farklı anlam biçimleriyle objektifleştirmektedir. Dolayısıyla bireylerin dini tecrübelerindeki temel öğeler, din sosyolojisinin kapsamında incelenmektedir. Fakat araştırmalara bakıldığında dini tecrübede bulunan yapısal öğelerin diyalektik olarak kendi zıtlarıyla bir arada bulunduğu anlaşılmaktadır. Sos-

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., niyaziakyuz06@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8806-0849

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi AD., mehmetcem.sahin@deu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9788-353X

KAYNAKLAR

- Akyüz, N., Çapcıoğlu İ., “Dini Tecrübenin İfade Şekilleri” (2012), *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Edt.: N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu, Grafiker Y., Ankara.
- Çapcıoğlu, İ. (2008), “İslam’da İnsan Onuru ve Sosyo-Kültürel Bütünleşme”, *Diyanet Aylık Dergi*, S.: 205.
- Freyer, H. (1964), *Din Sosyolojisi*, Çev. Turgut Kalpsüz, Ankara.
- Glock, Charles Y. (1998), “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, *Din Sosyolojisi*, Çev.: M. Emin Köktaş, Vadi Y., Ankara.
- Güler, İ. (1998), “Kur’an’da İmanın ve İnkârın Ahlaki ve Bilişsel (Kognitif) Temelleri”, *İslamiyat*, C. 1, S.: 1.
- Günay, Ü. (2000), *Din Sosyolojisi* (3. Baskı), İstanbul.
- Koştas, M. (1995), *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, Ankara.
- Köktaş, M. E. (1993), *Türkiye’de Dini Hayat (İzmir Örneği)*, İstanbul.
- Taplamacıoğlu, M. (1983), *Din Sosyolojisi* (3. Baskı), Ankara.
- Wach, J. (1995), *Din Sosyolojisi*, çev. Ünver Günay, İstanbul.

Bölüm 3

Din Sosyolojisinin Metodolojisi¹

Zeki ARSLANTÜRK¹
Niyazi AKYÜZ²

Bir bilim dalının bağımsızlığı “kendilerine özgü konular” ve “kendilerine özgü metotlar” olmak üzere iki şartı bağlıdır. Ancak bu iki şartın birden gerçekleşmesi durumunda bilim dalının bağımsızlığı da gerçekleşebilmektedir.

20. yüzyılın başlarından itibaren bir disiplin olarak kullanılmaya başlanan din sosyolojisi için de benzer bir durum söz konusudur ve bağımsız bilimsel disiplin olarak değerlendirilebilmesi için bu iki şarta haiz olması gerekmektedir. Fakat daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere toplum ve din karşılıklı etkileşim halinde olan iki yapıdır. Yani bir taraftan toplumsal yapı dini olanı etkilerken, diğer taraftan da din toplumsal kurumlara, olgu ve olaylara etki edebilmektedir. Toplum ve din arasındaki bu etkileşim ve bu etkileşim neticesinde ortaya çıkan dini grup ve kurumsal yapılar, bunları araştırma konusu yapan din sosyolojisini zorunlu kılmıştır. Bu sosyal ilişkiler ağı ve kurumsal yapılar din sosyolojisini diğer bilimsel disiplinlerin yanı sıra özellikle genel sosyoloji ile de bağlantılı hale getirmektedir. Bu anlamda din sosyolojisi hem dini ilimlerle hem de sosyal bilimlerle doğrudan ilişkilidir ve sosyolojiden farklı olarak sosyal alandan kendisine bir araştırma konusu belirlerken, aynı zamanda diğer disiplinlerden farklı, kendine özgü araştırma metotları da geliştirmeye çalışmaktadır. Bu ise zamanla oluşabilecek durumdur.

Din toplumun hemen her kesimini ilgilendiren bir olgu olduğundan tek başına, diğer toplumsal dinamiklerden bağımsız olarak araştırılması mümkün değildir. Çünkü toplumsal varlıklar bir bütündür ve kendine özgü bir sistemi bulunmaktadır. Bu anlamda din sosyolojisi bir taraftan bu bütünü birlikte değerlendirirken, diğer taraftan toplum-din ve din-toplum ilişkisini ve bu ilişki-den kaynaklı oluşan yapıları incelemekte, sorunlarını araştırmakta ve çözüm yolları üretmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla her iki unsurun yapısal özelliklerinden kaynaklanan bilimler arası ilişki ağı, din sosyolojisinin araştırma tekniklerinde ve metodolojisinde ortaya çıkmaktadır.

¹ Prof. Dr., Doğu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, zekiarslanturk@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-5401-2387

² Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., niyaziakyuz06@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8806-0849

Bölüm 4

SOSYAL DEĞİŞME VE DİN

Mustafa BAKIRCI¹

Giriş

Evrensel bir olgu olarak kabul edilen sosyal değişme, özellikle Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali göz önüne alındığında hem sosyolojinin bir bilim haline gelmesi sürecinde hem de sonrasında en çok önem verilen ve ilgi çeken konulardan biri olmuştur.² Bu bakımdan sosyal değişme, geniş anlamlar içeren ve “toplumsal yapı” ile birlikte sosyolojinin tamamını ifade eden bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal yapı kavramı, toplumda yeri olan bütün kurumlar ve değerler sistemini içine alan statik bir durumu ifade ederken, sosyal değişme kavramı ise, bu kurumlar ve değerler sisteminin gösterdiği dönüşümleri anlatan dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla değişme olgusu, sadece sosyolojinin değil; ekonomi, siyaset, sosyal psikoloji gibi diğer toplumsal bilimlerin de çalışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Sosyal değişme, en genel ifadeyle, toplumsal ilişkilerde, kurumlarda ve yapıda belirli bir durumdan ya da varlık biçiminden bir başka durum ya da biçime geçiş;⁴ zaman içerisinde bir toplumun yapısında ve bu yapının çeşitli fonksiyonlarında ve bireylerin üstlendiği toplumsal rollerde, yani toplumdaki ilişkiler sisteminde, toplumsal kurumlarda ve bireylerin davranışlarında meydana gelen değişmeler olarak tanımlanabilir.⁵ Farklı hız ve boyutlarda da olsa her toplumda görülen ve o toplumun tüm kurumlarını etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkan sosyal değişme, sosyolojinin en önemli ilgi alanlarından birine; toplumsal yapıların değişimi sorununa işaret etmektedir. Sosyal değişme genel olarak, değişimin boyutu (büyük, orta ve küçük); değişimin vadesi (kısa, orta ve uzun); değişimin içeriği (bireysel, olgusal, kurumsal, yapısal ve sistemik);

¹ Doç.Dr., Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD, mubakirci@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3645-5480

² Hans Freyer, *Sosyolojiye Giriş*. Çev. Neriman Abadan. Ankara: Sevinç Matbaası, 1963, s. 163; Günay Tümer, *Din (DİA maddesi)*, Genel olarak *Din. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (9), 312-320, s. 359.

³ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, *Sosyoloji*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, s. 385; Barlas Tolan, *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitapevi, s. 276.

⁴ Emine Tan, *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 102.

⁵ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, s. 232

KAYNAKÇA

- Appelbaum, Richard P. (1970). *Toplumsal Değişim Kuramları*. Çev. Türker Alkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arkoun, Muhammed. (1995). *Kur'an Okumaları*. Çev. Zeki Ünal. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Arkoun, Muhammed. (1999). *İslam Üzerine Düşünceler*. Çev. Hakan Yücel. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aron, Raymond. (1986). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Çev. Korkmaz Alemdar. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arslantürk, Zeki ve Tayfun Amman. (2001). *Sosyoloji*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ayhan, Halis. (2000). İlahiyat Fakültesi (DİA maddesi). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (22). 70-72.
- Bakırcı, Mustafa. (2004). II. Meşrutiyet Dönemi Din Sosyolojisinin Önemli Bir Kaynağı: İslam Mecmuası (1914-1918). *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17). 177-210.
- Bakırcı, Mustafa. (2018). Modernliğin Sıkıntılına İrfani-Tasavvufi Anlayış ve Geleneğin Çözüm Oluşturma İmkânı. *Mavi Atlas*, 6 (Özel Sayı). 77-93.
- Bakırcı, Mustafa. (2019a). *Amerikadaki Giresun (Göç, kültür ve Din)*, İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Bakırcı, Mustafa. (2019b). *Üç Nesil Üç Hayat (Dini ve Kültürel Değişim)*. İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Bardakoğlu, Ali. (2001). İslam (DİA maddesi) Hukuk, İktisat ve Siyaset. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (23). 15-23.
- Bell, Daniel. (2006). Kutsalın Dönüşü. *Laik Ama Kutsal*. Haz. Ali Köse. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Berger, Peter L. (2002). Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine. *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. Ed. Ali Köse. İstanbul: Ufuk Kitapları, 75-93.
- Berger, Peter L. (2002). Sekülerizmin Gerilemesi. *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*, Ed. Ali Köse, İstanbul: Ufuk Kitapları, 11-32.
- Bottomore, T.B. (1977). *Toplumbilim*. Çev. Ünsal Oskay. Ankara: Doğan Yayınevi.
- Bozkurt, Güvenç. (1976). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Collins, Randall. (2000). Conflict Theory. *Encyclopedia of Sociology*, Ed. Edgar F. Borgatta ve Rhonda J. V. Montgomery. New York: Macmillan. (1), 414-417.
- Coşkun, Ali. (2012). *Sevgi Sosyolojisi (Din Sosyolojisi ve Antropolojisi Yazıları)*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Çağrı, Mustafa. (2001). İslam (DİA maddesi) İbadet, Ahlak ve Tasavvuf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (23), 11-15.
- Çavdar, Tuba. (2001). İslam Mecmuası. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (23), 53-54.
- Çelik, Celaleddin. (2018). Türkiye'de Dini Hayatın Sosyo-Tarihsel Boyutları ve Dindarlığın Dönüşen Görünümleri (1960-1980). *Bilimname*. (35), 217-251.
- Doğan, Büşra, (2018). *Dindarların Dini Teknolojik Aletlerle Etkileşimi: Tekno-Dindar Pratikler*. (Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi.
- Ebu Zeyd, Nasr Hâmid. (2015). *Söylem ve Yorum*. Çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları.
- Findıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1971). *İçtimaiyat Dersleri. Sosyoloji Doktrin ve Kolları*, (Birinci Cilt). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Freyer, Hans. (1960). *İçtimai Nazariyeler Tarihi*. Çev. Tahir Çağatay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Freyer, Hans. (1963). *Sosyolojiye Giriş*. Çev. Neriman Abadan. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Günay, Ünver. (2003). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt. (1976). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Hadden, Jeffrey K. (2002). Sekülerizmden Dönüş. *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. Ed. Ali Köse. İstanbul: Ufuk Kitapları. 123-159.
- Hall, John. A. (2008). *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*. Ed. William Outhwaite. İstanbul: İletişim Yayınları. 791-793.
- Hanefi, Hasan. (2011). *Gelenek ve Yenilenme*. Ankara: Otto Yayınları
- Harman, Ömer Faruk. (1994). Din (DİA maddesi), Din ve Vicdan Hürriyeti. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (9), 320-322.
- İbni Haldun. (2017). *Mukaddime (2 cilt)*. Çev. Halil Kendir. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.
- Kara, İsmail. (2003). *Din ile Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, İsmail. (2008). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, İsmail. (2016). *Cumhuriyet Türkiye'sinde bir mesele olarak İslam 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaymakcan, Recep ve diğerleri (Ed). (2015). *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kemal, Namık. (1962). *Renan Müdafaaamesi: İslâmiyet ve Maârif*. Yay. M. Fuad Köprülü. Ankara: Millî Kültür Yayınları.
- Kızılcılık, Sezgin. (1994). *Sosyoloji Teorileri (2. cilt)*. Konya: Yunus Emre Ltd. Şti.
- Kirman, Mehmet Ali. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kniss, Fred. (2014). Ahlaki Düzenin Haritasını Çizmek: Dini Çatışma ve Değişme Alanını Resmetmek. *Din Sosyolojisi El Kitabı*. Ed. Michelle Dillon. İstanbul: Paradigma Yayınları. 481-504.
- Kongar, Emre. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kotan, Şevket. (2018). *Kur'an, Yorum ve Tarih (Tarihselci Okumanın Çıkmazları)*. İstanbul: Hikav Yayınları.
- Kurt, Abdurrahman. (2012). *Din Sosyolojisi*, Ankara: Sentez Yayıncılık.

- Kutluer, İlhan. (2001). İslam (DİA maddesi), (Düşünce, İlim ve Sanat). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (23), 23-26.
- Macionis, John J. (2012). *Sosyoloji*. Ed. Vildan Akan. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Martı, Huriye. (2018). Dini ve Ahlâki Boyutlarıyla Teknoloji Bağımlılığı. *Diyanet İlmî Dergi*. 54(3), 107-120.
- Maryanski, Alexandra ve Jonathan H. Turner. (2000). Functionalism and Structuralism. *Encyclopedia of Sociology*, Ed. Edgar F. Borgatta ve Rhonda J. V. Montgomery. New York: Macmillan. (2), 1029-1037.
- Okumuş, Ejder. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, Ejder. (2012). Toplumsal Değişme ve Din. *Din Sosyolojisi El Kitabı*. Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçioğlu. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Otto, Rudolf. (2014). *Kutsalâ Dair*. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Özcan, Azmi. (2001). İslam (DİA maddesi), Doğuşu ve Yayılışı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (23), 27-31.
- Özer, İnan. (2003). Toplumsal Değişme/Gelişme, *Sosyolojiye Giriş*, Ed. İhsan Sezal, Ankara: Martı Yayınları. 563 – 589
- Özsoy, Ömer. (2018). *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Ankara: Otto yayınları
- Öztürk, Mustafa. (2013). *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları
- Öztürk, Mustafa. (2019). *Kur'an ve Tarihsellik Üzerine*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları
- Paçacı, Mehmet. (2016). *Kur'an ve Ben ne Kadar Tarihseliz*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Pehlivan, Meriç. (2016). Din-Ekonomi İlişkisi ile Bu İlişkinin Toplumların ve Bireylerin Davranışlarındaki Yansımaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3(2), 13-35.
- Poloma, Margaret. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğdu Yayınları.
- Rahman, Fazlur. (2002). *İslam ve Çağdaşlık*. Çev. Alparslan Açıkgenç ve M. Hayri Kırbaoğlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Rahman, Fazlur. (2009). İslâm, çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Sezen, Yümni. (1990). *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Sezen, Yümni. (1993). *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Sezen, Yümni. (1994). *İslam Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları.
- Sezgin, Fuat. (2007). *İslam'da Bilim ve Teknik* (5 cilt). Çev. Abdurrahman Aliy. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Shotola, Robert W. (2000). Small Groups. *Encyclopedia of Sociology*. Ed. Edgar F. Borgatta ve Rhonda J. V. Montgomery. New York: Macmillan. (4), 2610-2622.
- Sincer, Esra. (2017). İktisat ve Din İlişkisi: Literatür Değerlendirmesi Zihinsel Arka Plan ve Kurgu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22(3), 927-944.
- Songur, Haluk. (2014). Hukuk Tarihi Bakımından Osmanlıdan Cumhuriyete Yükseköğretim Meselesi-Yökün İlahiyat Fakülteleri Lisans Program Değişikliği Bağlamında. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (30), 191-211.
- Sorokin, Pitirim A. (1975). *Çağdaş Sosyoloji Teorileri*. Çev. M. Münir Raşit Öymen. İstanbul: Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü.
- Sözbir Köylü, Zehra. (2015). *Türkiye'de Kamusal Tuvaletler Üzerine Bir Tasarım Araştırması: Şehirli ve Eğitimli Kullanıcının Tuvalet Deneyimi*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Stark, Rodney. (2002). Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme. *Sekülerizm Sorguluyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. Ed. Ali Köse. İstanbul: Ufuk Kitapları. 33-74.
- Sunar, Lütfi. (2018). *Değişim Sosyolojisi (Kavramlar, Kurumlar ve Yaklaşımlar)*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Tan, Emine. (1981). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.
- Tatar, Burhanettin. (2014). Günümüz İlahiyat Fakültelerinde Tefsir, Hadis, Ahlak Felsefesi ve Müzik Derslerinin Anlamı Üzerine Notlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (30), 83-96.
- Tezcan, Mahmut. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tezcan, Mahmut. (1995). *Toplumsal Değişme*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Tolan, Barlas. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Topaloğlu, Bekir. (2001). İslam (DİA maddesi), İnanç Esasları. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (23), 5-10.
- Turhan, Mümtaz. (1969). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tümer, Günay. (1994). Din (DİA maddesi), Genel olarak Din. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (9), 312-320.
- Ünal, Yavuz (Ed.). (2011). Modern Dönemde İlahiyat Eğitimi, Müfredatı ve Yöntem Tartışmaları (Uluslararası Katılımlı Çalıştay), 19-25 Temmuz 2010. *Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*.
- Weber, Max. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*. Çev. Zeynep Gürata. Ankara: Ayraç Yay.
- Yankılar, Cengiz. (2013). Sosyal Değişme. *Sosyoloji*. Ed. Feridun Merter ve Mustafa Talas. İstanbul: Lisans Yayıncılık. 239-256.
- Yeşildal, Hatice. (2009). Toplumsal Değişme ve Küreselleşme. *Sosyolojiye Giriş*. Ed. Nadir Suğur. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 54-72.
- Yücel, İrfan. (1994). Diyanet İşleri Başkanlığı (DİA maddesi). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (9), 455-460

Bölüm 5

SOSYAL SÜREÇLER VE DİN

Zeki ARSLANTÜRK¹
Niyazi AKYÜZ²

İnsanın diğer insanlarla ilişkisi “etkileşim” terimi ile ifade edildiğinde, bunlar, beşeri etkileşime geçmenin (bir bakış, bir tebessüm, bir musafaha, bir konuşma vb.) bütün alanlarını kuşatır. Mesela, toplumsal gruplar karşılıklı etkileşim olmadan meydana gelemez. Bunun tersi istikametinde etkileşim toplumsal grup dışında da meydana gelebilir. Bütün bu gerçekleşen olaylarda birtakım etkileşimler meydana gelir ve anlamlı bir tutum ve davranış tipolojisi bulunmaktadır.

Buna ek olarak bir karşılıklı etkileşimin kolektif grup davranışı haline gelebilmesi için, o davranış örüntüsüne bir yer bir yer belirlenimi ile yinelenen tekrara, zamana ve karşılıklı sosyal bütünleşmeye gereksinim bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile bir toplum ve kültürün sosyal bütününde içindeki bu geniş ve kapsamlı etkileşimlerin yapısal bir bütünlük kazanması gerekir. Sonuçta bu sosyal etkileşimler bir gayeye matuf anlamlı bir bütünlük kazanır. Bu sebeple toplumsal süreçler, etkileşim, bir gayeye matuf bağları veya yapıları olarak nitelendirilebilir.

Daha açık bir ifadeyle toplumsal süreç, belli bir amaca yönelmiş ve o hedefi elde edebilmek için çaba gösteren asgari iki insanın, bu hedefi elde edinceye kadar birbirlerine karşı sergiledikleri ikili davranış örüntülerinden meydana gelmektedir.

Toplumsal süreçler çeşitli kategorilerde tasnif edilebilir. Bunlar ise şöyledir:

- Farklılaşma (differentiation)
- İşbirliği (cooperation)
- Zıtlaşma (opposition): Rekabet (competition) ve Çatışma (conflict)
- Uyuma (adaptation)
- Bütünleşme (integration) başlıkları altında kategorize edilebilir.³

Bu tasniften hareketle de;

¹ Prof. Dr., Doğu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, zekiarslanturk@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-5401-2387

² Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., niyaziakyuz06@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-8806-0849

³ Paul B. Horton-Chester L. Hunt, Sociology, Tokyo, 1976, s. 289-310.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, M. (1990), *İşlevselcilik*, (çev. N. Çelebi), Konya.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul.
- Ana Britannica Ansiklopedisi*, (1989). C. XIII, İstanbul.
- Aron, R. (1967). *Les Etapes de La Pensée Sociologique*, Gallimard, Paris.
- Aron, R. (1992), *Sınıf Mücadelesi*, (çev. E. Güngör), İstanbul.
- Balibar E.ve Wallerstein, I. (1993). *İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler*, (çev. N. Ökten), İstanbul.
- Beneton, P. (1991). *Toplumsal Sınıflar*, (çev. H. Dilli), İstanbul.
- Bernard M. (1988). *Sciences Economiques et Sociales*, Nathan, Paris.
- Bidou, C. (1986). "Classes Sociales et Sociologie", *L'Etat des Sciences Sociales en France*, (sous la direction de M. Guillaume), Paris, La Découverte.
- Bierstedt, R. (1963). *The Social Or-der*, Kogakusha, Tokyo.
- Bottomore, T. (1994). *Toplumbilim*, (çev. Ü. Oskay), İstanbul.
- Braudel, F. (1993). *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, XV-XVIII. Yüzyıllar*, C. II, (çev. M. A. Kılıçbay), Ankara.
- Cangizbay K. (1985), *Gurvitch Sosyolojisi*, Ankara.
- Cendron J. P. (1983). *Dossiers de Sciences Economiques et Sociales*, C. I; Les Transformation du Monde Capitaliste Industrialisé, Paris.
- Centers, R. (1949). *The Psychology of Social Classes*, Princeton.
- Cuvillier, A. (1968). *Manuel de Sociologie*, C. II, Paris, P.U.F.
- Dahrendorf, R. (1963), *Class and Class Conflict in Industrial Society*, London.
- Dahrendorf, R. (1985). "Power Divisions as the Basis of Class Conflict", *Three Sociological Traditions*, New York.
- Dumont, L. (1966). *Homo Hierarchicus*, Paris, Gallimard.
- Durand-Sebag J. (1990). "Stratification et Classes Sociales", *Sociologie Contemporaine*, (ed. J.-P. Durand, R. Weil), Paris, Vigot.
- Duverger, M. (tarihsiz), *Siyaset Sosyolojisi*, (çev. Ş. Tekeli), İstanbul.
- Eke, B. (1979). *Yaşama Tarzı ile Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki*, (Doktora tezi), İstanbul.
- Eke, B. (1984-1985), "Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü", *Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'e Armağan*, İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C. 43, İstanbul.
- Erkal, M. E. (1987). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, İstanbul.
- Eröz, M. (1982). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul.
- Freyer, H. (1957). *Sosyolojiye Giriş*, Nermin Abadan Unat (çev.), Ankara.
- Gezgin, M.F. (1985). *Genel Sosyoloji-Köy Sosyolojisi İlişkisi ve Olukbaşı Araştırması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İ.Ü.İ.F., İstanbul.
- Giacobbi, M. ve Roux J.-P. (1990). *Initiation à La Sociologie*, Hatier-Paris.
- Gurvitch, G. (1950). *La Vocation Actuelle de La Sociologie*, Paris, P.U.F.
- Gurvitch, G. (1960). *Traité de Sociologie*, C. I, Paris, P.U.F, 1958 C. II, Paris, P.U.F.
- Günay, Ü. (2001), *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güvenç, B. (1991). *İnsan ve Kültür*, İstanbul.
- Horton, P. B. ve Hunt Chester L. (1976). *Sociology*, Tokyo.
- Kemerlioğlu, E. (1990). *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*, Erzurum.
- Kessler, G. (1938). *İçtimaiyata Başlangıç*, (çev. Z. F. Fındıkoğlu), İstanbul.
- Kızılçelik, S. (1992). *Sosyoloji Teorileri-II*, Konya.
- Kolesnitski, N. (1985). "İlk Sınıflı Toplamların Kimi Tipik ve Özgül Özellikleri Üzerine", *İlk Sınıflı Toplamlar, Asyagil Üretim Tarzı ve Doğu Despotizmi*, - Derleme-(çev. K. Somer), Ankara.
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1984). *Maliye Sosyolojisi*, İstanbul.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1986). *Genel Sosyoloji*, İstanbul.
- Lundberg G. A., Schrag C. C. ve Larsen O. N. (1970). *Sosyoloji*, (çev. Ö. Ozankaya), C. I-II, Ankara.
- Lundberg, G. (1970). *Sosyoloji*, C. I., (çev. Ö. Ozankaya), Ankara.
- Malewski, A. (1967). *Verhalten und Interaktion*, Tübingen.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul.
- Marshall, F. H. (1950). *Citizenship and Social Class*, Cambridge.
- Mensching, G. (1994). *Dini Sosyoloji*, Çev: Mehmet Aydın, Konya.
- Mills, C. W. (1971). *L'Imagination Sociologique*, Maspéro, Paris.
- Oskay Ü. (1983). *Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Maden İşçisi*, E.Ü.E.F., İzmir.
- Öksüz E. (1980), *Sosyal Gelişme-Sanayileşen Türkiye İlişkileri*, (Yayınlanmamış doçentlik tezi), İ.Ü.İ.F., İstanbul.
- Parkin, F. (1990). "Toplumsal Tabakalaşma", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (der. T. Bottomore, R. Nisbet), (çev. F. Berktaş), İstanbul.

- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (çev. H. Erbaş), Ankara.
- Rabier, J. C. (1990), *Initiation à La Sociologie*, Nanterre, Erasme.
- Ritzer, G. (1983). *Sociological Theory*, New York.
- Thua, P. V. (1970). *Le Japon de Meiji in So-cologie des Mutations*, Paris.
- Umur, Z. (1985). *Roma Hukuku*, İstanbul.
- Wach, J. (1995). *DinSosyolojisi*, Ünver Günay (çev.) İstanbul.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*, (haz. C. W. Mills, H. H. Gerth), (çev. T. Parla), İstanbul.

Bölüm 6

Toplumsal Kurumlar ve Din

Emine ÖZTÜRK¹
Muhammet Fatih DEMİRDAĞ²

Bu bölümde toplumsal kurumlar ve din ilişkisi bağlamında aile, kültür, eğitim, siyaset, ekonomi, hukuk, güvenlik, sanat, sağlık ve serbest zaman mefhumlarına temas edilecektir. Zira bir toplumun iskeletini oluşturan temel kurumlar sosyolojisi ve din sosyolojisi bilimi açısından büyük bir önem ifade etmektedir.

Bir kavram olarak kurum, önemli bir sosyal ihtiyacı gidermeye yönelik, birbiriyle bağlantılı, organize edilmiş ve devamlılık arz eden değerler ve kuralların oluşturduğu bir bütün olarak ifade edilmektedir.³ Süreklilik ifade etmesi bağlamında kurumlar birer canlı organizmaya benzetilebilir. Nitekim statik değil dinamiktirler. Başka bir ifadeyle kurum, bir toplumun asli gereksinimlerini ve eylemlerini (düzen, yetiştirme, inanç, üreme, paylaşma ve eğlenme gibi) ihya edecek bir şekilde oluşturulmuş değerler ve normlar setinin totalidir.⁴ Bu bağlamda birbirinden farklı inanç, kültür ve özelliklere sahip insanları ortak bir payda buluşturarak hayatlarını kolaylaştıran ve düzenleyen yapılar olarak da tanımlanabilmektedir.⁵ Kurumlaşma kavramını ise insan davranışlarındaki nizam, denge ve bütünleşmiş eylem kalıplarının oluşturulması olarak tanımlayabiliriz.

¹ Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., ozturkemine25@gmail.com. ORCID iD:0000-0003-2127-7431

² Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, mfatihdemirdag@hakkari.edu.tr., ORCID iD: 0000-0002-3179-7994

³ Sosyolojik ifadeyle kurum, toplumda temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan kalıplaşmış davranışlar kümesidir (geniş bilgi için bak., Aydın, 2013).

⁴ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?** (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara, Atilla Kitabevi, 1994, s. 119 – 120.

⁵ Mehmet Zencirkıran, **Sosyoloji**, Bursa, Dora Basım Yayın Dağıtım, 2015, s. 7.

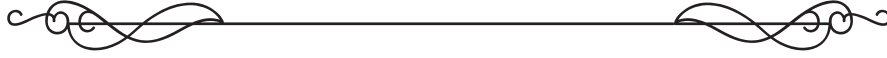
KAYNAKÇA

- Albayrak, M. (2012). *Eстетik'in Serüveni, Sanat Felsefesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aldis, A. Herd, G. (2004). "Managing Soft Security Threats: Current Progress and Future Threats". *European Security*. Cilt 13. Sayı 1-2. ss. 169-186.
- Alicı, M. (2007). *Dinler Tarihinin Batılı Öncüleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aristoteles. (2013). *Politika*. (Çev. M. Temelli. İstanbul: ARK Kitapları.
- Angehrn, E. (1994). *Kultur-Begriff und Funktion*. In: Uni nova: Wissenschaftsmagazin der Universität Basel. Nr. 70. ss. 4-7.
- Aslantürk, Z., Amman, M.T., (2009). *Sosyoloji*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Arslantürk, Z., (2015), *Din Sosyolojisi – II*, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- Ayhan, H. (1995). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul. Şule Yayınları.
- Ayhan, H. (1985). *Din Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydın, M. (2013). "Kültür Sosyolojisinin Temel Kavramları". *Kültür Sosyolojisi*. (Edt Köksal Alver-Necmettin Doğan). Ankara: Hece Yayınları. 51-62.
- Bahrami, G., Khademian T. (2016). "Barresiye nahveye gozarane oghate feraghate daneshamuzane motavasseteye shahre Tehran va avamele moasser bar an ba taakid bar naghshhe khanevade". *Fasnameye Khanevade va Pazhuvesh*. shomareye 16. s. 91.
- Başgil, A. F. (2011). *Din ve Laiklik*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bennet, T., Deleuca, D. A., Allen, R.W., (1995). "Religion and children with disabilities". *Journal of Religion and Health*. 34. pp. 301-312, Akt. Loren Marks.
- Berry, J. W. (1980). "Social and Cultural Change". *Handbook of Cross Cirlrural Psychology*. Baston: Allyn & Bacon.
- Bilgin, B. (1998). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Buzan, Barry. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder: Lynne Rienner Pub.
- Castro, S. V. (2003). *Acculturation and Psychological Adaptation*. USA. Greenwood Publication.
- Cevizci, A. (2001). *İlkçağ Felsefe Tarihi* (3. Baskı). Bursa: Asa Yayınevi.
- Cirhinlioğlu, Z. (2001). *Sağlık Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yay-Dağ.
- Çam, E. (2000). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yay.
- Demirel, Ö., ÜN, K. (1987). *Eğitim Terimleri*. Ankara: Şafak Mat.
- Dönmezer, S. (1984). *Sosyoloji*. Ankra: Savaş Yayınları
- Dumazedier, J. (1990). "Boş Zaman ve Kültür". (Çev. E. Topbaş). Ankara: *Türk Yurdu Dergisi*. No:38.
- Eliade, M. (1987). *The Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Ellison, C. G. Jason, D. B., Williams, D. R., James, S. J., (2001). "Religious Involvement. Stres and Mental Health". *Social Forces*. 80: 1. September. pp. 216-223.
- Ercan, F. (2006). *Toplumlar ve Ekonomiler* (4.Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Erkal, M. (2006). *Sosyoloji (Toplumbilim)*. İstanbul: Der Yay.
- Ertürk, S. (1993). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan Matbaacılık.
- Fichter, J. (1999). *Sosyoloji Nedir?* (Çev; Nilgün Çelebi). Ankara Atilla: Kitabevi
- Gazali. (2004). *El-Munkızu Mine'd-Dalal*. İstanbul: Semerkand Yay.
- Giddens, Anthony. (1996). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gökalp, Z. (1973). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*. İstanbul: MEB Yay.
- Gökberk, M. (1980). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Gutek, G. L. (2001). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. (Çev. Nesrin Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Günay, T. (1994). "Din (Genel Olarak Din)". *DİA*. İstanbul: C. IX. Ss. 312-320.
- Güvenç, B. (1972). *İnsan ve Kültür: Antropolojiye Giriş*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (Haz. Cemal Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: MEB Yay.
- Gökçe, Birsen. (2007). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Güler, D., Ulutak, N. (1992). "Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile". *Kurgu Dergisi*, 11: 51-76.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güvenç, B. (1994). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Cogito.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A., Dinç, Y. (2017). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hallaç, S., Fatma Ö. (2014). "Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt:6, Sayı:2, 142-153.
- Hojjat, S.K., Ebrahimi, S., Moolavi, G., Kazemi, E. S. (2013). "Barresiye Moghayeseye Abade Karkarde Khanevadeye Nojavane Bezehkar ve Addi", *Journal of North Khorasan University of Medical Sciences*. Winter. 5(4). ss. 723-731.
- Hökelekli, Hayati. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- İlter, T. (1993). "Türkiye'de Din ve Siyasal Kültür". (Edt R.Tapper). *Çağdaş Türkiye'de İslam*. İstanbul: 1993
- Kalabalık, H. (2004). *İnsan Hakları Hukuku Ders Notları*. İstanbul: Değişim Yayınevi.
- Kaplan, Max. (1975). *Leisure: Theory and Policy*. New York: Wiley.
- Karaküçük, S. (1995). *Rekreasyon, Boş Zaman Değerlendirme*. Ankara: Seren Matbaacılık.
- Kasapoğlu, M. A. *Sağlık Sosyolojisi*. (1999). (Yay. Haz. Mehmet C. Ecevit). Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Kınay, C. (1974). *Sanat Tarihi Ders Notları*. Ankara: Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü.
- Kır, İ. (2011). "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 381-404.
- Kudret, E., Suavi, A. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kuran, E. (1991). "Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi", *Aile Yazıları I – Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*. (Edt. Beylü Dikeçliçil ve Ahmet Çiğdem). Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, s. 363 – 368.
- Kurt, A. (2012). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. (Edt Mehmet Zincirkıran). (Türkiye'nin Toplumsal Yapısı) 335-364.
- Kutub, M. (1975). *İslam Terbiye Metodu ve Ahlak Sistemi*. (Çev. Ali Özek). İstanbul: Hisar Yayınları.
- Laing, R.D. (1990). *The Divided Self*. London: Penguin Books.
- Leitner, M. J., Leitner, S. F., (2004). *Leisure Enhancement, Third Edition*. The Haworth Press: New York.
- Mardin, Ş. (1992). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. 1999.
- Mcweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merter, F. (1990). *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Mieczkowski, Z. (1990). *World Trend in Tourism and Recreation*. New York: Peter Lang Publishing.
- Okumuş, E. (2003). *Meşruyet Ekseninde Din ve Devlet*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Okumuş, E. (2018). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Orman, S. (2001). *İktisat Tarih ve Toplum*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Özcan, G. (2010). "Türkiye'de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi". *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özel, İ. (2012). "Aile ve Din İlişkisi Açısından Sokak Çocukları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32: 177-217.
- Özen, S. (1993). "Sosyolojide Bir Alan: Sağlık Sosyolojisi ve Sağlık-Toplumsal Yapı İlişkileri". *Sosyoloji Dergisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını. Sayı: 4.
- Platon. (2005). *Devlet*. (Çev. Faruk Aydın). İstanbul: Müjde Yayınevi.
- Sami, Ş. (1317). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Dersaadet.
- Sedaghatzade, M. (2014). "Nesbete Mafhumiye Farhang o Din Bar Mabnaye Hekmate Motaaliye". *Faslnameye Elmi ve Pazhushiyehiye Din va Siyasate Farhangi*. Shomareye Sevvom. Zemestan. s. 108.
- Shiner, L. (2010). *Sanatın İcadı, Bir Kültür Tarihi*. (Çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, H. (1995). *Kutsalın Peşinde*. (Edt. S. Hüseyin Nasr, Katherine O'Brien). (Çev. Süleyman-Erol Gündüz). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sosyal Bilimler Ansiklopedisi (1990), Cilt:2, Risale Yayınları, İstanbul.
- Soysal, İ. (1985). "İletişim İnkılabı ve Milli Kültür". *Erdem Dergisi*, Ankara: C: 1. S: 1. 231-244.
- Şahin C. (2012). "Demokratik Parti Dönemi Türkiye'sinde, Din, Siyaset ve Eğitim İlişkileri". *Toplum Bilimleri Dergisi*. 6 (12).
- Şatıroğlu, A. (2010). *Küçük Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını.
- Şişman, A. (2011). *Sanata ve Sanat Kavramlarına Giriş*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Taş, K. (2011). *Sosyolojik Metodoloji*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Tdk: Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.07.2020).
- Thompson, I. (2004). "Odaktaki Sosyoloji". *Din Sosyolojisine Giriş*. (Çev.Bekir Zakir Kunt). İstanbul: Birey Yayınevi.
- Topçu, N. (1998). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçuoğlu, H. (1976). *Genel Sosyoloji Ders Notları (Çoğaltma)*. Ankara: A.Ü. D.T.C.F Felsefe Bölümü Yay.
- Torkildsen, G. (1999). *Leisure and Recreation Management*. London: Spon Press.
- Turner, B. S. (2002). *Regulating bodies: esssay in medical sociology*. London and New York: Routledge.
- Türkdoğan, O. (2006). *Toplumsal Yapı ve Sağlık – Hastalık Sistemi*. İstanbul: IQ Kültür – Sanat Yayıncılık. 2006.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture: Research in to the Development of Mythology*. Murray, Philosophy, Religion. London: Languart and Customs.
- Uludağ, S. (2014). *İslâm-Siyaset İlişkileri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1991). "Aile", *Aile Yazıları I*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Undp. (1994). *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü*. (Çev. Zeynep Aruoba). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Varış, F. (1988). "Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları*, Ankara: No. 157.

Bölüm 7

Dini Gruplar Sosyolojisi

Hasan COŞKUN¹

GİRİŞ

Din, tarihten günümüze ilkel topluluklardan modern çağdaş toplumlara kadar tüm toplumlarda var olan bir olgudur. Her toplum kendi yaşadığı çağ ve dönemin realitesine uygun inanç, adet ve ritüellere sahiptir. Din nasıl her toplumda görebileceğimiz sosyal bir gerçeklik ise dinden doğan tarikat, mezhep, cemaat ve cemiyetler de zamanla ortaya çıkan dini ve toplumsal grupların varlığı da inkâr edilemeyecek sosyal bir gerçekliktir. Sosyal bir varlık olarak doğan insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplumsal yaşam birçok sosyolog tarafından bir zorunluluk olarak görülmüştür. İnsan tabiatı icabı sosyal bir varlıktır. Bireylerin birbirleri ile iletişim ve etkileşimi sonucunda sosyal ve dini gruplar zamanla teşekkül eder. Dinler inanç, ibadet ve ritüellerini dini gruplar aracılığı ile gelecek nesillere ulaştırmışlardır. Dini grupların oluşumu ilkel dinlerden evrensel dinlere kadar tüm dinlerin kurumsallaşmalarına büyük katkılar sağlamıştır. Geleneksel toplumlarda yaşayan insanların en temel ihtiyaçlarından birisi güvenlik ihtiyacıydı. Bugün yaşadığımız modern insanın dünyasında da güven hissi verecek gruplarla birlikte yaşama ihtiyacı belli oranda devam etmektedir. Bu ihtiyaç sosyal grupların oluşmasının temel motivasyon kaynağıdır. Bu nedenle toplumsal yaşam çok sayıda sosyal ve dini grubun oluşmasına sebep olmuştur diyebiliriz. Dinin sosyolojik anlatımı onun belli bir dini topluluk veya grup oluşturma özelliğinde toplanmaktadır. Esas olarak, her din bir toplum içinde ortaya çıkar. Din, kendine bağlananları manevi birlik oluşturan bir topluluk etrafında bir araya getirir ve yayılır. Bu bakımdan din sosyolojisinin en esaslı konularından biri, dini gruplar ve cemaat yapılarının oluşumu, yapısı, değişimi ve tiplerinin incelenmesidir. Din sosyolojisinin temel konularından biri olan dini gruplar meselesi, birçok bakımdan genel sosyolojinin sosyal gruplar meselesine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.²

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri AD, ORCID iD: 0000-0002-4778-1073

² Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998, s.233-238.

SONUÇ

Dinlerin doğuşu ve teşkilatlanmasının örneklerine en ilkel toplumlardan gelişmiş, örgütlenmiş, kurumsallaşmış en yeni ve modern toplumlara kadar rastlamak mümkündür. Hiçbir inanç ve din, ilk kurucusu olarak tanımlanan peygamberlerin, elçilerin yani kurucu liderlerinin getirdiği, ilk ortaya attığı iddialar ile sınırlı kalmaz. Her din, kurucu karizmatik kutsal şahsiyetler olarak tanımlayabileceğimiz peygamberlerin sahip olduğu ve onu takip eden topluluklara öğrettiği inanç, ibadet ve ritüellerde yaşanan anlayış ve yorum farklılıklarına bağlı olarak çeşitli gruplaşmalara şahit olmuştur. Toplumsal yapıda insanlar arasındaki görüş, anlayış ve yorum farklılıkları ve ayrılıkları dini ve sosyolojik bir gerçekliktir. Sosyolojik açıdan özellikle evrensellik iddiasında bulunan dinler, zamanla farklı coğrafyalara yayılarak, değişik kültür ve medeniyetlere sahip toplulukları bünyesine katarlar. Evrensel dinlerin bünyesine dahil ettiği farklı inanç ve kültürlerle sahip toplulukların sahip oldukları çeşitli anlayış, yorum ve din söylemleri, kurucu peygamberlerin vefatından sonra farklı mezhepler ve tarikatların oluşmasına sebep olur. Sosyolojik açıdan fırka, mezhep, tarikat ve cemaat gibi dini sosyal grupların oluşumu kaçınılmazdır. Bu nedenle Hıristiyanlık, İslâmiyet, Yahudilik, Budizm ve Hinduizm gibi dinlerde mezhep, tarikat ve cemaat gibi dini grupların örnekleri mevcuttur. Dinlerin bünyesinde farklı dini grupların oluşumu tek tip bir din anlayışı yerine farklı dindarlıkların, düşünce ve yorum zenginliğinin teşekkülüne de neden olmaktadır. Dini grupların teşekkülü ile dinin kurumsallaşmasının serüveni başlamış olur. Dinler sahip oldukları inanç, ritüel ve değerleri gelecek nesillere dini gruplar aracılığı ile aktarırlar. Dini gruplar, mensup oldukları dinlerin köklü bir gelenek oluşturarak kurumsallaşmasına ve asırlarca yaşamasına yardımcı olurlar. Dini gruplar konusu özellikle ülkemizde gün geçtikçe daha çok önem kazanmakta ve gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Çapçoğlu, N. İ. (2012). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Arslan, M. (2018). *Sözleşme Kültürü ve İlk Müslüman Toplum*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ayas, M. R. (1991). *Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*. Ankara: Bal, H. (2011). *Dini Grupların Anlamı, Sınıflandırılması ve Alevi-Bektaşî Gruplar*.
- Bal, H. (2014). *Din Sosyolojisi: Din olgusu, Dini Gruplar, Yöntem*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Bozkuş, M. (2011). *Anadolu’da İslam ve Mezhepler*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Budak, A. (2015). *Bir Şehir Bir Tarikat Halvetî Tarikatının Osmanlı Toplum Yapısıyla Sosyo-Politik Ve Kültürel Etkileşimi*. Amasya Belediyesi: Amasya.
- Cezayirli, G. (1997). “Dini Grup ve Toplumsal Grup”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37:65-375.
- Çelik, C. (2011). *Türkiye de Dini Grupların Sosyolojisi*. Erciyes Üniversitesi:Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Efe, A. (2013). *Dini Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: Dönem Yayıncılık.
- Eren, S. (2000). “Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 3:93-112.
- Ficher, J. (2002). *Sosyoloji Nedir? (Çev. N. Çelebi)*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Freyer, H. (2013). *Din Sosyolojisi, (Çev: T. Kalpsüz)*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1964.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (1996). *Din Sosyolojisi Dersleri*, Kayseri.
- Günay, Ecer, A. V. (1999). *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Güner A. (1991). “Tarikat”, *Tarikatlar Ansiklopedisi*. Ankara: Milliyet Yayını.
- Karasu, A. “Sosyolojik Bir Kavram Olarak “Cemaat” ve Türkiye’de Cemaatleşme Süreci”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9 (17) : 75-94.
- Kehrer, G. (1998). *Din Sosyolojisi, (Çev. M. Emin Köktaş)*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kılıç, A. F. (2007). “Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13): 37-58.

- Kinsün, A. (2016). "Dini Gruplar Sosyolojisi". Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4/8: 210-227.
- Kocacık, F. (1999). Temel Toplumsal Kurumlar. Sivas.
- Kurt, A. (2018). Din Sosyolojisi, 16. Baskı, Bursa: Sentez Yayınları.
- Kutlu, S. (2006). Alevilik-Bektaşilik Yazıları. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Küçük, H. (1976). Tarikatlar. İstanbul: TÜRDAV Yayınları.
- Mensching, G. (2012). Din Sosyolojisi: Din, toplum ve kültür ilişkileri, İstanbul.
- Mensching, G. (1994). Dini Sosyoloji, (Çev. M. Aydın). Konya: Tekin Yayınları.
- Sinanoğlu, A.F. (2014). "Dini Gruplar ve Grup Fanatizminin Toplumsal Boyutları", İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(1):38.
- Taplamacıoğlu, M. (1975). Din Sosyolojisi, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Wach, J. (1995): Din Sosyolojisi, (Çev. Ü. Günay). İstanbul: MÜİFVY, No: 98.
- Wach, J. (1987): Din Sosyolojisine Giriş, (Çev. B. İnandı). Ankara: AÜİFY, No: 181.
- Weber, M. (2012). Din Sosyolojisi, (Çev: Latif Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yavuz, S. (2019) "Dini Gruplar", (Editör: Osman EYÜPOĞLU), Din Sosyolojisi, 89-107. Kırgızistan: Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

Bölüm 8

Din ve Kimlik

Abdurrahman YALÇI¹

8.1. GİRİŞ

Tarih, coğrafya, din, mezhep, millet, dil, aile, cinsiyet, sınıf vb. insanın içerisine doğduğu anlam dünyaları ve sosyal kategoriler karşımızda büyük bir kesinlik olarak durmaktadır. Bizden önce sınırları çizilen bütün anlam haritaları ve üyesi olduğumuz gruplar, kendimizi iç/dış konumlandırmalarımız üzerinde etkili olmakta; böylece ben, biz, onlar, ötekiler gibi sözcükler inşa edilmektedir.

Süreç içerisinde farklılıklarımızla birlikte varlığımızın sınırlarını idrak ettiğimiz gibi çevremizle olan benzer yanlarımızı da görmeye başlarız. Sahip olduğumuz tanımlamalarla yaşantımız sürekli bir diyalog halindeyken “kim” olduğumuza dair yanıtlar veririz. Bu realite dinamik bir süreç olarak zamanla değişime uğramaktadır; bu değişimde yaş ve yaşantıyla birlikte farklılaşan gerek fizyolojik gerekse psikolojik ihtiyaçlarımız, dini ya da milli aidiyetlerimizin yanı sıra içinde yaşadığımız zamanın ortak beğeni ve alışkanlıkları da etkili olmaktadır.

İnsanın kendisini ve çevresini nasıl algıladığı hiç şüphesiz yakın geçmişle sınırlandırılabilir bir tartışma alanı değildir. Wittgenstein’in “eğer aslanlar konuşabilseydi yine de onları anlamazdık” sözünde dilin etkisini vurgulayarak belirginleştirdiği gibi, “normal” seyri içerisinde verili olan anlam düzenlerinin algılama biçimlerimizi domine etmesi kaçınılmazdır.

Kimliği özü itibarıyla algılarımız ve aidiyetlerimiz üzerine temellendirdiğimizde, din ile kimlik arasında güçlü bir ilişkiden söz etmek kaçınılmaz olmaktadır. Zira din hem algı üzerinde belirleyici bir rol üstlenmekte hem de kendi müminleri için aidiyet noktasında bir tatmin sağlamaktadır. Dolayısıyla sahip olduğumuz inancın kozmostaki yerimize, toplum içindeki konumu-

¹ Dr.Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, ayalcia@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-6375-0701

KAYNAKÇA

- Ashforth, B.E., Mael, F. (1989). "Social Identity Theory and the Organization". *The Academy of Management Review*. 14/1: 20-39.
- Aydođdu, H. (2004). "Modern Kimlikte Öznenin Ölümü". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10: 115-147.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum* (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P.L. (2011). *Kutsal Şemsiye* (Çev. A. Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berger, P., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası* (Çev. V.S. Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına Kitaplar.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum Ve Kültür-Kimliğin Gücü* (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connolly, W.E. (1995). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri* (Çev. F. Lelesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, A. (2003). "Din ve Kimlik". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24: 5-23.
- Dereli, M.D. (2018) *Dini Kimliklerin Sosyal Medyada Akışkanlaşması: Siber Etnografik Bir Araştırma*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity Youth and Cris*. New York: W.W.Norton&Company.
- Erkan, E. (2013). "Postmodern Dönemde Ontolojik Anlam Aracı Olarak Dini Kimlik". *Turkish Studies*. 8/8: 1825-1837.
- Fay, B. (2017). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol – Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi* (Çev. M. Özey). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gleason, P. (2014). "Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih" (Çev. F. Mollaer). Fırat Mollaer (Ed.). *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* (s.21-52). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Greil, A.L., Davidman, L. (2016). "Kimlik ve Din" (Çev. A. Özbolat ve S. Kartopu). A.Özbolat, M.Macit (Ed.). *Kimlik ve Din*(s. 3-38). Adana: Karahan Kitabevi.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. (2006-2009). "Din Kimlik İlişkisi Üzerine", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1-3: 115-120.
- Hamilton, M. (2012). "Rasyonel Seçim Kuramı: Bir Eleştiri" (Çev. M. A. Kirman). P. Clarke (Der.). *Din Sosyolojisi-Kuram ve Yöntem*(s.s. 197-222). Ankara: İmge Kitabevi.
- Hornby, A.S. (2004). *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, China: Oxford University Press. Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. Abingdon: Routledge.
- Kara, U.Y. (2014). *Kimlik Oyunu – Video Oyunları, Yeni Medya ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. Akınhay, D. Kömürçü). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Mead, G.H. (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum* (Çev. Y. Erdem). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Paden, W.E. (2012). "Durkheim'ın Din Araştırması ve Öğretisini Yeniden Değerlendirme" (Çev. A. Kurt). Peter Clarke (Der.). *Din Sosyolojisi-Kuram ve Yöntem*(s.s. 75-92). Ankara: İmge Kitabevi.
- Parekh, B. (2014). "Kimliğin Mantığı" (Çev. S.Aksoy). Fırat Mollaer (Ed.). *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* (s.53-76). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Peek, L. (2005). "Becoming Muslim: The Development of a Religious Identity". *Sociology of Religion*, 66/3: 215-242.
- Seul, J.R. (1999). "Ours is the Way of God: Religion, Identity, and Intergroup Conflict". *Journal of Peace Research*. Vol. 36. No. 5: 553-569.
- Smith, A.D. (1994). *Milli Kimlik* (Çev. B.S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, B.s(2017). "Benlik ve Düşünümsel Modernlik". Y. Aktay, A. Topçuoğlu (Der.) *Postmodernizm ve İslam-Küreselleşme ve Oryantalizm*(s.s. 173-192). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Yanık, C. (2013). "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi". *KAYGI-Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 20: 225-237.
- Wenzel, N.G. (2012). "Postmodernizm ve Din". (Çev. A. Ayten). Peter Clarke(Der.). *Din Sosyolojisi-Kuram ve Yöntem*(s.s. 281 – 312). Ankara: İmge Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2016). "Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet". A.Özbolat, M. Macit (Ed.). *Kimlik ve Din* (s.41-64). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2004). *Din-Kimlik ve Önyargı: Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yorulmaz, M. (2012). "Din ve Kimlik İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Kimlik Arayışları-Yapısal Bir İçerik Analizi". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 3/2: 59-74

Bölüm 9

Küreselleşme ve Din

Ayşe ELMALI KARAKAYA¹

GİRİŞ

Bireylerin ve ülkelerin birbirlerine daha fazla bağımlı olduğu günümüz dünyasında küreselleşme (globalleşme) de çokça kullanılan ve kendisine atıf yapılan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Giddens'a göre küreselleşme olgusu son yüzyıla ait bir olgu değildir.

Konuyla ilgili tartışmalara bakıldığında küreselleşme olgusunun insanlık tarihinde uzun bir geçmişi olduğu anlaşılmaktadır.² Robertson'a göre, küreselleşme süreci 1880-1925 yılları arasında başlamış ve hızlanmıştır.³ Bununla beraber 1960'larda ilk kez ve sonrasında da çok az kişi tarafından kullanılan küreselleşme kavramı, 1990'lardan günümüze özellikle ekonomi, siyaset ve iletişim alanlarındaki tartışmalarda ve karşılaşılan yeni gelişmelerle ilgili değerlendirmelerde sıkça kullanılır olmuştur.⁴

Küreselleşme, ilk olarak iktisadi alanda başlamış, ekonomik faktörler, küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür. Bu sebeple de çoğu zaman yalnızca ekonomik bir olguymuş gibi tasvir edilmiş ve bu bağlamda tartışılmıştır.

Bununla beraber, küreselleşmenin yalnızca ekonomik gelişim ve değişimler ürettiğini ve toplumları yalnızca ekonomik açıdan etkilediğini söylemek doğru değildir.

Zira ortaya çıkan ekonomik değişimler siyasi, sosyal ve kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir.⁵ Meydana gelen bu çok boyutlu değişim neticesinde küreselleşme sadece iktisat ala-

¹ Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, aysekarakaya@sakarya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-1477-191X

² Anthony Giddens, *Sociology*, Polity Press, 2009, s. 126.

³ Inger, Furseth ve Pal Repstad, *An Introduction to the Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives*, England: Ashgate, 2006, s. 80.

⁴ Roland Robertson, *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, çev. Ümit Hüsrev Yorsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s.21; Veysel Bozkurt, "Küreselleşme: Kavram – Gelişim ve Yaklaşımlar," *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Sayı: 2/1, 2000, s. 1.

⁵ Roland Robertson, "Küreselleşme ve Geleneksel Dinin Geleceği", *Dini Araştırmalar*, Sayı: 6/17 (2002), s. 352; Giddens, *Sociology*, s. 127.

tırabilir, farklı bölgelerdeki insanların düşüncelerinden de etkilenebilirler. Bu duruma paralel olarak, bir dine mensup insanlar da inandıkları ve mensubu oldukları din adına birtakım amaçları gerçekleştirmek için dünyanın farklı yerlerinde aynı dine mensup insanlarla organize olup yeni taraftarlar toplayabilirler. Dinler açısından olumlu gibi görülen ve küreselleşmenin olumlu etkileri arasında bahsedilen bu durum insanların dini duygularını kendi menfaatleri için kullanmaktan çekinmeyen grupların elinde ilgili din ve mensupları için olumsuz bir duruma dönüşebilir. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek özellikle son yıllarda adlarını sıkça duyduğumuz, kendilerini din adına faaliyetlerde bulunuyor gibi gösteren ve küreselleşmenin sunduğu imkânları kendi amaçları için kullanan bazı terörist gruplardır. Bu gruplar, din adına kutsal bir savaşın içinde oldukları iddiası ile dünyanın her yerinden kendilerine taraftar bulabilir, legal ya da illegal yollardan gelir elde edebilirler. Örneğin, son zamanlarda ortaya çıkan İŞİD terör örgütü, İslam dinini dünyaya hâkim kılmak ve korumak iddiası ile ortaya çıkmış ve taraftar toplamış, din adına birçok terörist eylem ve saldırılarda bulunmuştur. Bu ve benzeri örgütler teknolojinin ve iletişim araçlarının gelişimini, bilginin hızla yayılışından faydalanıp insanların dini duygularını/hassasiyetlerinin kendi siyasi ve maddi amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır.

Küreselleşme olgusuna karşı dini grup ve organizasyonların tepkileri farklılık gösterebilir. Bir kısmı küreselleşme ve bunun zararlı etkileri olarak gördükleri şeylerle mücadele etmeye çalışırken, diğer bir kısmı küreselleşmeyi olumlu bir süreç olarak görüp benimseme yoluna giderler. Her iki tavır da dini grupların küreselleşme olgusunun gerçekliğini kabul ettiklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir ve bu da küreselleşme kavramının önemini daha da artırmaktadır.⁴⁵ Küreselleşmenin dini gruplar tarafından nasıl karşılandığı ve küreselleşme olgusu ve beraberinde gelen değişimleri benimseyip benimsemeyecekleri bu gruplardaki hâkim dini değer ve fikirlerle uyumlu olarak değişebilir. Örneğin, “Ortodoks Hristiyanlığın hâkim olduğu Yunanistan ve Doğu Avrupada küreselleşme bölge ve kutsal arasında var olan bağa karşı dış kaynaklı bir tehdit olarak algılanır. Öte yandan, milliyet ve ırk ayrımı olmaksızın inanan her bireyin İsa ile ilişkisine öncelik veren Evanjelik Protestan gelenekler tarafından küreselleşme bir fırsat olarak görülür.”⁴⁶ Bazı Müslüman gruplar ve İslamcı hareketlerin de küresel iletişim teknolojilerini avantaja dönüştürdükleri görülmektedir. Örneğin, Amerikalı Müslüman Numan Ali Khan kurduğu Bayyinah Enstitüsü ile Amerika’da yaşayan Müslümanlara dersler ve vaazlar vermekte, verdiği bu dersleri de online platformlar aracılığıyla dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanlara ve İslam diniyle ilgili bilgi sahibi olmak isteyenlere ulaştırmaktadır. Yine, yukarıda verdiğimiz İŞİD terör örgütü örneği de dini grupların küresel iletişim teknolojilerini kendi amaçları için kullanımında olumsuz olarak nitelenebilecek örneklerden birisidir.

KAYNAKÇA

- Arıkan, A. ve Zeyrekoğlu, Ö. (Trsz). “Küreselleşme ve Din”. *Küreselleşme Kuramları*. (s. 2–21). Atatürk Üniversitesi Yayınları – AÖF.
- BBC News Türkçe. (December 10, 2019). “Myanmar: Arakan’daki Müslümanlara ‘Soykırım’ Uygulandığı İddiasıyla Açılan Dava Başlıyor”. Erişim: 3 Ekim 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50728880>.
- Beckford, J. A. (2007). “Küreselleşme ve Din”. *Küreselleşme, Din ve Ulus-Devlet*. ed. Şahin Gürsoy ve İhsan Çapcıoğlu. (s. 115–190). Ankara,
- Beyer, P. (1994). *Religion and Globalization*. Sage Publications.

⁴⁵ Beckford, “Küreselleşme ve Din”, s. 134.

⁴⁶ Beckford, “Küreselleşme ve Din”, s. 135.

- Bodur, H. E. (2016). "Küreselleşme ve Din". *Din Sosyolojisi*. ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu. (s. 211–219). Ankara: Grafiker Yayınları. 4. Baskı.
- Bozkurt, V. (2000). "Küreselleşme: Kavram – Gelişim ve Yaklaşımlar." *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. Sayı: 2/1 <http://www.isguc.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>
- Coştu, Y. (2005). "Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: IV/7–8. (s. 95–104).
- Furseth, I. – Repstad, P. (2006). *An Introduction to the Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives*. England: Ashgate.
- Giddens, A. (2009). *Sociology*. Polity Press, 6th Ed.
- Giddens, A. (1991). *The Consequences of Modernity*. Polity Press.
- Held, D., McGrew, A. G., Goldblatt, D., Perraton, J. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Johnston, D. M. (2007). "Din ve Kültür: Küreselleşmenin İnsani Boyutları." *Küreselleşme, Din ve Ulus-Devlet*. ed. Şahin Gürsoy – İhsan Çapcıoğlu. (s. 43–73). Ankara.
- Kaya, M. (2009). "Küreselleşme Yaklaşımları." *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 13. (s. 1–16).
- Kirman, M A. (2005). "Dinin Ekonomik Modeli: Küreselleşme Sürecinde Dine Yeni Bir Yaklaşım." *OMÜİFD* 18. (s. 147–161).
- Kılıç, R. (2007). "Küreselleşme ve Din Üzerine". *Din-Kültür ve Çağdaşlık*. (s. 53–62). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Lehmann, D. (2002). "Religion and Globalization". *Religions in the Modern World*. ed. Linda Woodhead et al. (s. 344–366). London: Routledge.
- Gordon, M. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Meriç, Ü. (2007). "Küreselleşme ve Dünya Dinleri". *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*. (s. 13–20). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özüçetin, Y. (2017). "Küreselleşme ve Küreselleşme Bağlamında Kültürler." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 10/51. (s. 325–329).
- Robertson, R. (1995). "Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity." *Theory, Culture & Society: Global Modernities*. Ed. Mike Featherstone vd. (s. 25–44). London: SAGE Publications Ltd.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Çev. Ümit Hüsrev Yorsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Robertson, R. (2002). "Küreselleşme ve Geleneksel Dinin Geleceği." *Dini Araştırmalar*. Sayı: 6/17. (s. 351–360).
- Tekin, M. (2013). "Küreselleşme Olgusu ve Din". *Din Sosyolojisi*. ed. Mehmet Bayyigit. (s. 227–249). Konya: Palet Yayınları.
- Varol, M. Ç. ve Varol, E. (2019). "Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan'a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme". *International Journal of Cultural and Social Studies*. Sayı: 5/1. (s. 137–158).
- Waters, M. (2001). *Globalization*. Routledge, 2. Baskı.

Bölüm 10

Sekülerleşme ve Din

Ali FİDAN¹

Tarihsel süreçte farklı coğrafyalarda, değişik oranlarda ve boyutlarda benzer toplumsal değişimler kaçınılmaz olarak yaşanmış ve yaşanmaktadır. Din fenomeni de bu dönüşümün merkezi noktalarından biri olmakta ve bizzat dinin kendisi de değişmektedir.² Hâlihazırda toplumlar modernite, postmodernite, sekülerleşme ve küreselleşmenin kurumsal dinin üzerindeki bütün olumlu/olumsuz etkilerine rağmen; bir kutsala, maneviyata yani dine gündelik hayatta önemli bir yer atfetmeye devam etmektedir.³ Bu anlamda dünya toplumlarının, dini değişim ve dönüşüm perspektifinden, kritik bir zaman diliminden geçtiğini ifade etmek gerekmektedir. Sekülerleşme açısından dinin toplum üzerindeki etkisinin, azalmak şöyle dursun, günden güne katlanarak arttığını söylemek mümkündür.⁴

Bir disiplin olarak din sosyolojisi alanında da sekülerleşme tartışmalarının fazlaca yapıldığı görülmektedir. Akademik camiada sekülerleşme ana hatlarıyla dinin öneminin azaldığı veya neredeyse tamamen kaybolduğu bir süreç olarak nitelenebilmiştir. Fakat son 40-50 yılda yaşanan bazı gelişmeler dikkate alındığında durumun aksi istikamette olduğu görülmüştür. Artık sosyologlar, dünyevileşmeden ziyade sekülerleşmenin aksi istikametindeki süreçlerden bahsetmeye başlamışlardır olmuşturlar. Bunun anlamı ise şudur ki, dünya toplumları, seküler olmanın dışında daha farklı mecralara yönelmiş durumdadır.⁵

¹ Doç.Dr., Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, alifidan@trabzon.edu.tr., ORCID iD: 0000-0001-5842-0444

² Ömer Faruk Darende, "Sekülerleşme Teorisine Metaforik Yaklaşımlar", İçinde, **Sekülerleşme Tartışmaları**, M. Ali Kirman ve Volkan Ertit (Ed.), Ankara: Kadim Yayınları, 2019, s. 50.

³ Roman R. Williams, "Space for God: Lived Religion at Work, Home, and Play", **Journal of the Sociology of Religion**, Vol. 71, No. 3 (May 2010), s. 257.

⁴ Nancy T. Ammerman, "Finding Religion in Every Day Life", **Journal of the Sociology of Religion**, Vol. 75, No. 2 (March 2014), s. 204.

⁵ Mehmet Ali Kirman, "Sekülerleşme Perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", İçinde, **Sekülerleşme ve Dini Canlanma**, Ali İsra Güngör (hzl.), Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayın No:6, 2008, s. 292.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, R. (2002). "Teolojik Sekülerleşmenin Neden Olduğu İnanç ve Davranış Problemleri", *CÜİFD*, 6, 55-83.
- Altıntaş, R. (2005). *Din ve Sekülerleşme*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ammerman, N. T. (2014). "Finding Religion in Every Day Life", *Journal of the Sociology of Religion*, 75 (2), 189-207.
- Aydınalp, H. (2018). *Din ve Dünyevileşme Kuzey Kıbrıs Örneği*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Berger, P. L. (2008). "Sekülerleşme Yanlışlandı", Mehmet Ali Kirman (çev.), *AÜİFD*, XLIX, 271-281.
- Cadge, W. and Konieczny, M. E. (2010) "Hidden in Plain Sight: The Significance of Religion and Spirituality in Secular Organizations", *Journal of the Sociology of Religion*, 75 (4), 551-563.
- Çelik, C. (2008). "Türkiye'de Sekülerleşmenin Öznel ve Nesnel Boyutları", İçinde, *Sekülerleşme ve Dini Canlanma*, Ali İsmail Güngör (hızl.), Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayın No:6, 243-260.
- Darende, Ö. F. (2019). "Sekülerleşme Teorisine Metaforik Yaklaşımlar", İçinde, *Sekülerleşme Tartışmaları*, M. Ali Kirman ve Volkan Ertit (Ed.), Ankara: Kadim Yayınları.
- Erdoğan, M. (1995). "Sekülerizm, Laiklik ve Din", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 8 (3-4), 179-194.
- Ertit, V. (2009). *Sekülerleşme Teorisi*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Göle, N. (2012). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*, Erkan Ünal (çev.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum Kenti ve Çevresinde Dini Hayat*, Erzurum: Erzurum Kitaplığı.
- Gündüz, Ş. (2010). *Küresel Sorunlar ve Din*, 2. Basım, Ankara Okulu Yayınları.
- Hoffmann, J. P. – Lott B. R. and Jeppsen C. (2010). "Religious Giving and the Boundedness of Rationality", *Journal of the Sociology of Religion*, 71.(3) (June), 323-348.
- <http://haber.star.com.tr/acikgorus/sekulerlesme-ilahiyatcilarin-tekeline-mi/haber-1038059> (24.6.2015).
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirman, M. A. (2008). "Sekülerleşme Perspektifinden Dinî ve Seküler Fundamentalizmler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 274-291.
- Kirman, M. A. (2008). "Sekülerleşme Perspektifinden İnsan-Din İlişkisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", İçinde, *Sekülerleşme ve Dini Canlanma*, Ali İsmail Güngör (hızl.), Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayın No:6, s. 292.-292-301
- Kucinkas, J. (2014). "Unobtrusive Tactics of Religious Movements" *Journal of the Sociology of Religion*, 75 (4), 537-550.
- Leger, D. H. (2005). "Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler" Halil Aydınalp (çev.), *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7 (21), 307-318.
- Mueller, G. H. (1980). "The Dimensions of Religiosity", *Journal of the Sociology of Religion*, 41 (1), 1-24.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, 141-151
- Weber, M. (1964). *The Sociology of Religion*, Boston: Beacon Press.
- Williams, R. R. (2010). "Space for God: Lived Religion at Work, Home, and Play", *Journal of the Sociology of Religion*, 71 (3), 257-279.
- Yapıcı, A. (2002). "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri Ve Dogmatik Dindarlık", *ÇÜİFD*, 2 (2) (Temmuz-Aralık), 75-117.

Bölüm 11

Din ve Ekonomi İlişkisi

Ali FİDAN¹

Ekonomik hayatın kronolojisi insanlık tarihi ile aynıdır. Toplumsal hayat üzerinde din ile birlikte önemli ve büyük bir etkiye sahip bir unsurdan söz edilecekse bunun adı ekonomi olmak durumundadır.² Nitekim sosyo-ekonomik hayatın temel unsuru olarak insan, varlığını sürdürebilmek için çalışmak, üretmek ve paylaşmak zorundadır. Bu anlamda en genel ifade ile ekonomiyi insan davranışlarından, faaliyetlerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. İnsanoğlunun tecrübe birikimi olarak din ve iktisat kültürel öğelerin başında gelen iki önemli unsurdur.³

11.1. ANA HATLARIYLA EKONOMİ ve TOPLUMSAL HAYAT

Ekonomik hayatın geçmişinin, yani piyasa tarihinin, insanlığın tarihine eşit olduğu söylenebilir.⁴ Tespit edilebildiği kadarıyla bilinen ilk sigorta 4000 yıl kadar önce vazedilen ‘*Hammurabi*’ kanunlarında yer almaktadır. Ancak yazılı tarihe geçen ilk sigorta sistemini M.Ö. 324 yılında Rodos’lu Antimenes kurmuştur. Öyle ki o, %8’lik bir prim karşılığında köle sahiplerine kölelerin kaçması halinde uğrayacakları zararı garanti etmiştir.⁵ Akademik camiada iktisadın toplumsal temellerinin antik Yunan’a⁶, bilhassa da Aristo’ya kadar dayandırıldığını görmekteyiz.⁷ Ancak an-

¹ Doç.Dr., Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, alifidan@trabzon.edu.tr., ORCID iD: 0000-0001-5842-0444

² Dinsel kuruluşların bile işlerini düzenli yapabilmeleri için düzenli gelire ihtiyaçları vardır. Bu konuda bk., Charles Handy, **Ruhun Arayışı Kapitalizmin Ötesi: Modern Dünyada Araç Arayışı**, Nurettin Elhüseyni (çev.), İstanbul: Boyner Holding Yayınları, 1998, s. 131.

³ Toplumsal hayat dinsel şevkten bir kere ayrıldığında kaçınılmaz olarak doğabilecek tehlikeleri mübalağa etmek imkânsızdır. Dinini kaybetmiş bir toplum er ya da geç kültürünü ve dolayısıyla kendisini kaybetmekten kurtaramaz. Bu konuda bk., Christopher Dawson, İlerleme ve Din, Yusuf Kaplan ve Aylin Doğan (çev.), İstanbul: Açılım Kitap, 2003, s. 97.

⁴ Ömer Demir, **İktisat ve Ahlak**, Ankara: Liberte Yayınları, 2003, s. 130.

⁵ Hammurabi kanunlarında faiz ve borç verme ile ilgili 150 kadar madde bulunmaktadır. Bu konuda geniş bilgi için bk., İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, **Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)**, İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987, s. 65.

⁶ Louis Baeck, “Klasik İslam Çağının İktisat Düşüncesi”, Mustafa Özel (çev.), İktisat Risaleleri, Mustafa Özel (drl.), İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, s. 83.

⁷ Aristo aileyi iktisadi faaliyetlerin ilk ünitesi olarak kabul eder. Ailelerin birleşmesi ile toplum ve devlet meydana gelir. Devlet ise beşeri kalkınmaya iş bölümü ve dayanışmaya ortam hazırlayan bir kurumdur. Bu konuda geniş bilgi için bk., Arif Ersoy, İktisadi Düşünceler Tarihi,

Nihayetinde ise Weber, kapitalizmi, “Bir insan topluluğunun gereksinimlerini karşılayacak endüstriyel ürünlerin, iktisadi girişim yoluyla temin edilmesi”¹⁶³ şeklinde tanımlar. Fakat Weber daha yaşarken insanlık durumun böyle olmadığını görmek durumunda kalmıştır. *Büyük bozumu* olarak da nitelenecek bu süreç kapitalizmin tanımlarını aşarak daha farklı bir şekle ve kimliğe bürünmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda artık bir insan grubunun ihtiyaçlarının, özel işletmeler tarafından karşılandığı her yerde kapitalizm mevcuttur –ama Weber’in tanımladığı şekilde değil – denilebilir.¹⁶⁴ Bu haliyle kapitalizm, bireylerin kişisel seçimlerini cüceleştiren muazzam derecede güçlü, rasyonelleştirici, zorlayıcı, gayr-i şahsi bir entegre iktisadi sistemdir.¹⁶⁵

KAYNAKÇA

- Abell, P. (2001). “Rational Choices Theory in Sociology”, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Cy., Berlin: Elsevier Science Ltd., 12768-12771.
- Altan, M. (2010). “Faizsiz Bankacılığın Temelleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (16), 125-140.
- Arslan, A. (1997). *İbn-i Haldun*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydın, M. (1997). *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Ayengin, T. (2005). “Çalışmanın Dinî Temelleri: Kalvinizm ve İslâm Örneği”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 18 (4), 463-472.
- Ayengin, T. (2003). “İslam’da İktisadi Hayatın Ahlaki Boyutu”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16 (4), 648-659.
- Aykaç, M. (Ed.) (1998). *İslam Ekonomisinde Yönelişler Sempozyumu*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırmaları Merkezi Yayın No: 8.
- Baeck, L. (1997) “Klasik İslam Çağının İktisat Düşüncesi”, Mustafa Özel (çev.), *İçinde İktisat Risaleleri*, Mustafa Özel (drl.), İstanbul: İz Yayıncılık, 83-110.
- Braudel, F. (1996). *Medeniyet ve Kapitalizm*, 2. Basım, Mustafa Özel (çev.), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve İnsanlar Bir Yöntem Çalışması*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cem, İ. (2010). *Türkiyede Geri Kalmışlığın Tarihi*, 3. Basım, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Davis, W. (2004). “Din Sosyolojisi”, İhsan Çapçoğlu (çev.), *AÜİFD*, XLV (II), 291-308.
- Dawson, C. (2003). *İlerleme ve Din*, Yusuf Kaplan ve Aylin Doğan (çev.), İstanbul: Açılım Kitap.
- Demir, Ö. (2003). *İktisat ve Ahlak*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Devalibi, M. (1970). *Maksizm ve Kapitalizm Karşısında İslâm*, Sadık Özek (çev.), İstanbul: Dâvâ Yayınları.
- Dobb, M. (1992). *Kapitalizmin Gelişmesi Üzerine Denemeler*, F. Akar (çev.), İstanbul: Belge Yayınları.
- Dobb, M. (1981). *Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma*, Mehmet Selik (çev.), Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji Dersleri*, Ali Berktaş (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (2010). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, Cemal Bâli Akal (çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- el-Kardavi, Y. (1975). *Fakirlik Problemi ve İslam*, Abdülvehhap Öztürk (çev.), Ankara: Nur Yayınları.
- Ensar Vakfı, (1992). *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Erdoğan, İ. (2000). *Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim*, Ankara: Kardelen Ofset.
- Erken, V. (2002). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 3. Basım, Ankara: Berikan Yayıncılık.
- Eröz, M. (1982). *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 3. Basım, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ersoy, A. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Falk, R. (2005). *Yırtıcı Küreselleşme*, Ali Çaksu (çev.), 4. Basım, İstanbul: Küre Yayınları.
- Friedman, J. (2011). “Yoksulluğu Yeniden Düşünmek: Yetkilendirme ve Yurttaşlık Hakları”, Nurgün Oktik ve Fethi Nas (çev.), *Doğu Batı*, 3. Basım, 4 (17), 141-159.
- Geçit, M. S. (2009). *Ekonomi ve İnanç*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gerth, H. H. ve C. Wrights M. (hızl.) (1993). *Max Weber Sosyoloji Yazıları*, 3. Basım, Taha Parla (çev.), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*, 4. Basım, Ümit Tatlıcan (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günay, Ü. (1986). “İktisadi Ahlak ve Din”, *Ata. ÜİFD*, (7), 109-128.
- Haag, E. van D. (2004). “Entelektüellerin Kapitalizm Düşmanlığı”, Ramazan Gözen (çev.), *Piyasa medeniyeti Medeniyetimizin İktisadi Temelleri*, Atilla Yayla (drl.), Ankara: Liberte Yayınları, 191-207.
- Haldun, İ. (1991). *Mukaddime*, 4. Basım, C.2, Süleyman Uludağ (çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

¹⁶³ Weber, *General Economic History*, s. 275.

¹⁶⁴ Özel, *Kapitalizm ve Din*, s. 10.

¹⁶⁵ Özel, *Birey, Burjuva ve Zengin*, s. 209.

- Handy, C. (1998). *Ruhun Arayışı Kapitalizmin Ötesi: Modern Dünyada Araç Arayışı*, Nurettin Elhüseyni (çev.), İstanbul: Boyner Holding Yayınları.
- İnalçık, H. (2007). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, 2. Basım, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- İslâmi İlimler Araştırma Vakfı. (1987). *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)*, İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Karagül, M. ve Açıkgöz Ö. (2009). "İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma ve Din İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), 472-486.
- Karaman, F. (2011). *Din ve Sosyal Hayat*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Orman, S. (1984). *Gazali'nin İktisat Felsefesi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. "Economicanın Dublörü Ethica", *Doğu Batı*, 1 (4) (Ağustos-Eylül-Ekim 1998), 93-95.
- Kılıçbay, M. A. (1999). *Dinin Fiziki Demokrasinin Kimyası*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kirman, M. A. (2007). "Dinin Pazar Modeli ve Din Hizmetleri" *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, C.2, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3-4 Kasım 2007, 495-505.
- Koştaş, M. (1986). "Din Sosyolojisine Giriş", *AÜİFD*, 28, 355-369.
- Mardin, Ş. (1995). *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nişancı, Ş. (2002). 15-16. Yüzyıllarda Osmanlı İktisat Zihniyeti, İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.
- Nottingham, E. K. (2004). "Din Sosyolojisi Araştırmaları", Mehmet Ali Kirman (çev.), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4 (3) (Temmuz-Ağustos-Eylül 2004), 151-170.
- Özel, M. (hızl.) (1994). *İktisat ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özel, M. (1997). *Müslüman ve Ekonomi*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özel, M. (1993). *Piyasa Düşmanı Kapitalizm*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özel, M. (1994). *Birey, Burjuva ve Zengin*, İstanbul İz Yayıncılık.
- Özel, M. (2006). "Bir İktisat Klasiği olarak İbn Haldun'un Mukaddime'si", *Divân*, 11 (21), 1-8.
- Rodinson, M. (1996). *İslam ve Kapitalizm*, L. Fevzi Topaçoğlu (çev.), İstanbul: Spartaküs Yayınları.
- Rubel, M. ve Bottomore T. B. (2006). *Marx'ın Sosyolojisi*, Zuhâl Bilgin (çev.), İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Schroeder, R. (1996). *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*, Mehmet Küçük (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Senett, R. (2009). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*, Aylin Onacak (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezen, Y. (1998). *Sosyoloji Açısından Din*, 3. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Smith, C. ve Robert D. W. (2006). "Din Sosyolojisi", İhsan Çapçioğlu (çev.) *AÜİFD*, 47 (2), 215-235.
- Şeker, M. (1984). *İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şeriati, A. (2004). *İslam Ekonomisi*, Kenan Çamurcu (çev.), İstanbul: Dünya Yayınları.
- Tanrıverdi, H. (2003). "Hz. Ömer Dönemi Sosyal Devlet Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16 (4), 672-677.
- Türkdoğan, O. (2005). *İslam Değerler Sistemi ve Max Weber*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Turhan, M. (1980). *Garplulaşmanın Neresindeyiz*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Ulutan, B. (1978). *İktisadi Doktrinler Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi*, Zeynep Gültekin ve Cumhur Atay (çev.), İstanbul: Babil Yayınları.
- Weber, M. (1952). *Ancient Judaism*, Hans H. Gerth and Don Martindale, (Ed.), USA: The Free Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*, Guenter Roth and Claus Wittich (Ed.), London: University of California Press.
- Weber, M. (2003). *General Economic History*, Frank H. Knight (translator), USA: Dover Publications.
- Weber, M. (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Zeynep Aruoba, İstanbul: Hil Yayınları.
- Wilson, R. (2003). "İslam Ekonomisinin Bir Öncüsü Olarak İbn Haldun", İbrahim Halil İnal (çev.), *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16 (4), 533-539.
- Wisman, J. D. (1997). "Meşrulaştırma, Eleştirel İdeoloji ve İktisat", Mustafa Özel (çev.), *İktisat Risaleleri*, Mustafa Özel (drl.), İstanbul: İz Yayıncılık, 207-240.
- Yaran, R. (2007). *İslam Fıkhdında İhtiyaç Kavramı ve Kurumsallaşması*, İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yetik, Z. (1991). *Ekonomi Bir Din midir?*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zaim, S. (1979). *İslam ve İktisadi Nizam*, İstanbul: Zafer Matbaası.
- Zaim, S. (1969). *Modern İktisat ve İslam*, 2. Basım, İstanbul: Fatih Matbaası.

Bölüm 12

Sosyolojik Açıdan Medya ve Din

Melda Medine SUNAY¹

Sosyoloji tarihine baktığımızda doğrusal bir gelişme görülmez. Sosyolojik alanda yapılan herhangi bir araştırmaya her toplumun aynı ilgiyi göstermediği hatta o durumun bazı toplumlar için sosyolojik olarak araştırılmaya gerek bile duyulmadığı görülür. Ancak din konusu tüm toplumlar için hep ilgi konusu olmuştur. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak hayatımıza dinden çok sonra giren medya da tüm toplumlar tarafından ilgi konusudur. Hem din kurumu hem de medya toplumun farklı kesimleri tarafından avantajları ve dezavantajları bakımından, toplumsal hayata etkisi bakımından olumlu veya olumsuz olarak ele alınmış, çok yönlü tartışılmıştır. Tüm toplumlar için, görüldüğü ilk zamandan bu yana olumlu veya olumsuz yönden tartışma konusu olmuş olan bu iki kurum ve aralarındaki ilişki sosyolojik açıdan değerlendirmeye çalışılmıştır.

Günümüz iletişim çağında kitle iletişim araçları veya daha dar biçimiyle medya hayatın tüm alanlarını etkisi altına almıştır. Her geçen gün kitle iletişim araçlarının yeni bir versiyonu karşımıza çıkmaktadır. Medya, bir yandan gündelik hayattaki algılarımızın belirlenmesinde rol oynarken bir yandan da öznel gerçeklik alanının baştan üretilip hayatın hızlı değişiminde işlevsel anlamda aracı olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının teknolojik gelişimi sürecinde kültür de, iletişim araçlarının etkisiyle kitleselleşmiş ve sonuçta ortaya bir endüstri kolu çıkmıştır. Kitle iletişim araçlarının etkisiyle popüler kültürün önemi ve etkinliği de artmıştır.

Konunun sosyolojik boyutu Castells'in² "ağ toplumu" paradigmasında şu şekilde ortaya konmaktadır. Castells "ağ toplumu" yaklaşımı ile dijital bağlamda şekillenen toplumsal hayatı anlatmaktadır. Ağ toplumu, klasik anlamda bilinen tarım ve sanayi toplumlarından farklı bir şekilde ağlar içinde şekillenerek var olmaktadır. Üretim tarzı, üretim araçları, savaşlar, göçler, kalkınma hamleleri, toplumsal ilişki biçimleri gibi toplumsal hayatın hemen hemen tüm tezahürleri ağ

¹ Doç.Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji AD, ORCID iD: 0000-0003-3210-5942

² Manuel Castells, **Ağ Toplumunun Yükselişi – Enformasyon Çağı: Ekonomi**, İstanbul, Toplum ve Kültür 1.Cilt. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

sağlanmasında, milli değer ve kültürünün yeni kuşaklara aktarılmasında, sosyal ahlakın yaygınlaştırılmasında ve toplumda farklı düşünen grupların birbirlerini tanımasında ve barış içinde yaşamalarında olumlu etkiler bırakmaktadır. Din eğitimi gibi medyanın da toplumsal işlevleri bulunmaktadır. Medya toplum bireylerini bilgilendiren, eğiten, eğlendiren, düşündürdüren ve değiştiren aynı zamanda toplumdaki diğer kurumlarla birey arasında bağ kuran bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir.

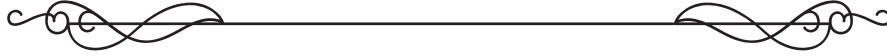
KAYNAKÇA

- Akgül, M. (2019). "Dijitalleşme ve Din". *Din ve Hayat TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 39: 52 – 57.
- Arslan, A. (2004). "Meydanın, Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1: 1-12.
- Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*. İstanbul: Dem yayınevi.
- Arslan, M. (2016). "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine". *Birey ve Toplum*, 6(11): 5-25.
- Aydın, H. ve Eken, M. (2014). Din Görevlilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları. M. Çamdereli, Editörler (B. Önay Doğan ve N. Kocabay Şener). *Medya ve Din*. (1. basım, ss. 377-405). İstanbul: Köprü Kitapları.
- Aziz, A. (1975). *Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi*. Ankara: TODAİE Yay.,
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Bilici, M.V. (2007). "Hollywood Filmlerindeki Apokaliptik Temalar: Sinema, Popüler Kültür ve Din". *Milel ve Nihal – İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 139-161.
- Binark, M. (2007). *Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorunlar ve Yöntem Sorunu*. Ankara: Dipnot yayınları.
- Bostancı, N. (2004). *Televizyon Dilindeki İslam*. Ankara: Odak.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi – Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. 1.Cilt. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Clark, S. L. (2002). "US Adolescent Religious Identity, The Media, and the Funky Side Of Religion". *Journal of Communication*, 52(4) : 794-881.
- Cerdan, N.C. (1992). "İletişim ve Toplum". *Medya Dünyası*. Der.: Jean-Marie Choron, İstanbul: İletişim Yay.
- Çamdereli, M. (2018). Din Ekranında Nasıl Durur? Medyada Dinin Popüler Temsilleri. Ankara: Ketebe Yayınları.
- Çelikkaya, M.F. (2010). *Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Eskicumalı, A., Kol, Y. (2019). "Dijital Medya ve Din". *The Online Journal of Communication and Media*, Aralık: 12-19.
- Ezerbolatoğlu, U. (1996). *İletişimin Kitlesele Etkisi Bağlamında Türkiye'de Basının Dine Bakışı*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun.
- Furat, A.Z. (2019). "Din Eğitimi Ekseninde Türkiye'de Medya ve Din Araştırmaları". *Medya ve Din araştırmaları Dergisi* (2) 1: 29-51.
- Gülerarslan, A. (2010). "Uhreviye Karşı Seküler: Din ve Televizyon". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 : 221-228.
- Güneş, A. (2018). "Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (1): 203-216.
- Gürel, N. (2000). "Etik ve Çıkar Çekişmesinde Medya". *Türkiye ve Almanya'da Gazetecilikte Etik*, XIV. Alman-Türk Gazetecilik Semineri, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı.
- İnal, K. (2009). *Medya Okuryazarlığı El Kitabı*. Ankara: Ütopya Yay.
- Kap, D. (2014). *Türkiye'de Zorunlu Din Dersi Uygulaması*. Ankara: Akademik Perspektif.
- Kocadaş, B. (2005). "Kültür ve Medya". *Bilgi*, 34: 1-13.
- Küçükcan, T. (2005). Dini Yayıncılıkta İnternet Sanal Dini İletişim Açısından Yeni Alanlar ve Yeni Stratejiler. Ankara: 2. Uluslar Arası Dini Yayınlar Kongresi, Tebliğler-Müzakereler.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant I. ve Kelly, K. (2009). *New Media: A Critical Introduction*. New York: Routledge
- McQuail, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. Great Britain, Oxford: Sage Publications.
- Mutlu, E. (2005). Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya: Popüler Kültür İçin Kitlesele Bir Temizlik. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özkır, Y. (2014). "Medyanın Din Bilgisi", Medya ve Din (ed. Mete Çamdereli). İstanbul: Köprü Kitapları.
- Palabıyıköglü, R. (1997). "Medya ve Şiddet". *Kriz Dergisi*, 5(2): 123-126.
- Postman, N. (2012). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. (Çev.: Osman Akinhay), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Solmaz, A. (2017). *Toplumsallaşma Sürecinde Din Eğitiminin Medya Algılaması ve Medya Kullanım Alışkanlıkları Üzerindeki Rolü*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Turan, İ. "Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(25): 293 – 304.
- Turner, B. (1994). "Orientalism, Postmodernism and Religion", *Orientalism, Postmodernism and Globalism*. New York: Routledge.

- Türkiye'de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri (2013)*. Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi, İstanbul: SEKAM Yay.
- Yaylagül, L. "2000'ler Türkiye'sinde Sinema ve Din: Takva Filmi Örneği". *Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 34: 46-51.
- Yıldırım, E. (2019). "Dini ağ toplumunun doğuşu". *Din ve Hayat TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 39: 16-19.

Bölüm 13

Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri

Ali Rafet ÖZKAN¹

GİRİŞ

Yeni dini hareketlerin ortaya çıkışında birçok sebep etkili olmuştur. Biz bu çalışmamızda bu akımların ortaya çıkışlarını nedenleri, niçinleriyle birlikte hangi toplumsal zeminde ortaya çıktıkları, temel karakteristikleri, toplumsal sonuçları gibi hususları etraflıca inceleyeceğiz. Yeni Dini Hareketler tanımlaması, genellikle 1950’li yıllardan sonra ortaya çıkan ve kendilerini dini bir hüviyetle tanımlayan gruplar için kullanılmaktadır.² Bu yeni dini oluşumların Batı’da hız kazanmalarının ardında tetikleyici sebeplerin başında 68 kuşağı olarak tanımlanan ABD’deki Marksit-Leninist ve hazcı öğrenci hareketlerinin olduğunu söylemek mümkündür.

YDH’lerin bazıları büyük din ya da mezheplerin bazılarının bir alt kolu şeklinde ortaya çıkarak yeni bir dinmiş gibi anlatılmaktadırlar. Din bilimleri açısından bakıldığında bunların başlı başına bir din hüviyeti taşımadığı görülmektedir. Bianchi’nin ifadesiyle “Dinler tarihi; tanımlanması ve tasviri zor olan, doğasını, kökenini ve tarihi gelişimini ‘dini’ diye adlandırdığımız insan davranışlarının evrensel zaman ve mekan içerisinde tezahürlerini inceleyen bir bilim dalı”³ olması hasebiyle de kendileri bir din kimliği ve adıyla sunan akımları da inceleme konusu yapmaktadır. Söz konusu yaklaşım dini bir hareket olarak ortaya çıktığı için bu yaklaşım “yeni dinî hareketler” şeklinde adlandırılmaktadır. Bu isimlendirme 1970 yılından beri yapılmaktadır. Batı’da bu dinî hareketler farklı şekillerde isimlendirilmektedir: “Yeni Dini Hareketler”, “sect”, “zararlı dinî cereyanlar” vb.

Din bilimleri yönüyle değerlendirildiğinde ortaya konulan yaklaşımın dine ait temel şartlardan uzak olduğu anlaşılmaktadır. Belli ilklerle kendini din olarak adlandıran hareketlerin din olabilmesi için hiçbir din ya da sistemden esinlenerek oluşmaması, özgün nitelikte olması, siyasî,

¹ Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi AD, arozkan@ankara.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7710-5471

² Ali Rafet Özkan, Kıyamet Tarikatları Yeni Dini Hareketler, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 9.

³ Ugo Bianchi, Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri, Çev. Mustafa Ünal, Geçit Yayınevi, Kayseri, s. 1.

dramatik ölüm sahneleri de bekleyebilmektedir. Heide Fittkau tarafından gerçekleştirilen ve 33 kişinin ölümüyle sonuçlanan olay bunun en canlı örneğidir.

Yeni dini hareketlerin önemli bir kısmını, her sahnesinde farklı oyunların sergilendiği bir tiyatro oyununa benzetmek mümkündür. İlk sahnesindeki oyun, gayet cazip figürlerin sergilendiği bir reklâm sahnesini andırmaktadır. Bu sahnede özellikle cezp edici, kışkırtıcı, dayanılmaz figürlerin hâkim olduğu, insanların cinsel arzu, istek ve duygularının okşandığı ve tahrik edildiği bir oyunla müntesipler gruba iyice ısındırılmakta ve onların gönülleri fethedilmektedir. Bunun için de cinsellik teşvik edici bir güç olarak kullanılarak, cinsel arzuların tatmini için çok cazip bir yöntem olan seks, grup seksi, karşı cins vs. gibi çok farklı sınırsız seks tercihleri ve eylemleri devreye sokulmaktadır. Bunu müteakiben uyuşturucu ve benzeri keyif verici maddelerin devreye sokulması ve toplu kullanılması aşaması başlar. Gruba iyice adapte olmaya başlayan taraftarlar, ruh arındırma, ferdi terapi, grup terapisi, kendini aşma vs. gibi çok farklı uygulamalara alınmaya başlanır. Bu aşama, oyunun ikinci perdesidir. Son perdede ise, her türlü maddi zevk ve eğlenceyi tattığı için doyumsuzlaşan ve sınırsız hedonizmle (hayvanî hazcılık) bile tatmin olmayan bir kitle ortaya çıkar. Belki de bu aşamada bu kabil insanlara tatbiki en zor bir haz yöntemi olan intihar eylemi tatbik ettirilmek istenir. İntihara yönlendirilen insanlar, yeniden dirilecekleri, tanrı olarak yeni bir hayata başlayacakları vs. telkinlerle ölüme hazırlanmakta, beyinleri yıkanmakta, uyuşturulmakta ve şartlandırılmaktadırlar. Bu aşamada geri dönülmez bir yola girilir ve tiyatro sahnesinin son perdesi ölümle noktalanır.

Tiyatro sahnesi formuna büründürmeye çalıştığımız bu üç aşamalı durum, intiharı teşvik eden gruplar için geçerlidir. Ancak intiharcı olmayan diğer gruplarda ise, tiyatro sahnesinin ilk iki perdesi sıklıkla uygulanmaktadır. Vejetaryen (bitkisel beslenme) karakterli grupların uyuşturucu ve keyif verici yöntemlerden uzak kaldıklarını hatırlatmak isteriz ki, bunların sayısı fazla değildir.

Bu kabil gruplarla aynı yapısal ve temel karakteristik özellikleri taşıyan FETÖ hareketi de 2016 yılında 15 Temmuz'da bir adi bir kalkışma hareketi yaparak, Türkiye'nin yok edilmesi için çabalamış, pek çok insanımız bu kalkışmada şehit edilmiş ve birçok insanda yaralanmıştır. Ancak ifade etmek gerekirse kalplerimizde ve ruhlarımızda açtığı yaranın tamiri mümkün değildir. Ülke olarak bunun acısını çektik, lakin onlar kendi taraftarlarına liderlerinin sözünü dinledikleri takdirde cennete gidecekleri telkini, beyin yıkama, şartlandırma ve şantaj gibi birçok teknik uygulayarak, hizmet ettikleri küresel güçlerin ve şer odaklarının hizmetkârı olmuştur. Bu kabil akımlarda konu sadece bir bölge ve ya ülke selameti değil, esasen bütün dünyanın ateşe ve sonu olmayan bir girdaba sürüklenmesidir.

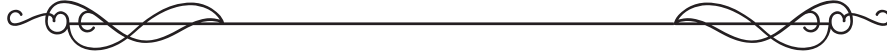
KAYNAKÇA

- BECKFORD, James, "Accounting for conversion", *British Journal of Sociology* (1985), 29:249-262.
 BENZ, Ernst, *Neue Religionen*, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1971
 BIANCHI, Ugo, *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri*, Çev. Mustafa Ünal, Geçit Yayınevi 199, Kayseri
 BODUR, Hüsnü Ezber, "Küreselleşmenin Dini Boyutu ve Türk Toplumunu Üzerindeki Yansımalarının Bir Değerlendirmesi", *Dini Araştırmalar*, Cilt 6, Sayı 17, Eylül-Aralık 2003, (47-57).
 BOHN, Nicolette, *Kleines Lexikon der "Sekten"*, Pyschogruppen und Strukturvertiriebe, Miltzke Verlag Reihe, Leipzig 2005
 HAACK, Friedrich-Wilhelm *Jugendreligionen, Ursachen Trends Reaktionen*, 2. Auflage, Münchener Reihe Verlag, München 1980

- HAACK, Friedrich-Wilhelm, Europas neue Religion Sekten-Gurus-Satankult, Verlag Herder, Freiburg 1993
- HEMMINGER, Hansjörg Was ist eine Sekte?, Stuttgart 1995, s. 14.
- ÖZKAN, Ali Rafet, Kıyamet Tarikatları Yeni Dini Hareketler, 2. Baskı IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006
- RELLER, Horst – KIESING, Manfred – TSCHOERNER, Helmut, Handbuch Religiösegemeinschaften Freikirchen, Sondergemeinschaften, Sekten, Weltanschauungen, Missionierende Religionen des Ostens, Neureligionen, Psiko-Organisationen, Gütersloh Verlaghaus, 4. auflage, Gütersloh 1993
- ROBERTSON, Ronald, “Globalization, politics and religion”, The channing face of religion, ed. James A. Beckford and Thomas Luckman, Sage, London 1989, s. 10-23.
- RUMMEL, H., “ Heilgeschalten (Neue Religionen)”, Lexikon Der Religionen Fenomene-Geschichte – Ideen, Heraus gegeben von Hans Wandenfels, 2. Auflage, Herder Verlag, Freiburg 1995
- SCHLANG, Stefan, “Neureligionen, weltweit”, *Lexikon neureligiöser Gruppen, Szenen und Weltanschauungen Orientierungen im religiösen Pluralismus*, Herausgegeben von Harald Baer, Hans Gasper, Joachim Müller, Johannes Sinabell, Verlah Herder, Freiburg im Breisgau 2005, s. 891.
- SCHULZE-BERNDT, Hermann, Basis Wissen Sekte, Kulte, Weltanschauungen, Gütersloher Verlaghaus, Gütersloh 2003
- THOMAS, Robins, “The beach is washing away: Controversial religion and the sociology of religion”, *Sociological Analysis* (1983) 44: 207–214
- ULAŞ, Sarp Erk, Felsefe Sözlüğü, A. Baki Güçlü – Erkan Uzun-Serkan Uzun-Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2002
- WEBER, Hartwig, Lexikon der Grundbegriffe in Christentum und andere Religionen, Rowohlt Taschenbug Verlag GmbH, Hamburg 1991
- WILSON, Bryan, Dini Mezhepler, çevirenler, Ali İhsan Yitik – A. Bülent Ünal, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

Bölüm 14

Modenleşme ve Din

Arif KORKMAZ¹

GİRİŞ

Tarihçiler insanlık tarihini bazı önemli olaylar bağlamında çağlara ayırmışlardır:²

Tablo 1: Tarihi Çağlar

Tarih Öncesi Çağlar (Yazının icadından önce)	Tarihi Çağlar (Yazının icadından sonra)
Taş Çağı Maden Çağı	İlk Çağ (Yazının icadı – Kavimler Göçü) Orta Çağ (Kavimler Göçü – İstanbul'un Fethi) Yeni Çağ (İstanbul'un Fethi – Fransız İhtilali) Yakın Çağ (Fransız İhtilali – günümüz)

Görüldüğü üzere, tarihçiler insanlık tarihini çağlara ayırırken yazının icadı (M.Ö. 3200), Kavimler Göçü (375), İstanbul'un Fethi (1453) ve Fransız İhtilali (1789) gibi önemli tarihsel olayları dikkate almışlardır. Yaşayan en ünlü sosyologlardan Anthony Giddens (doğumu: 1938) ise insanlık tarihini “modernleşme” bağlamında “modernlik öncesi toplumlar” ve “modern toplumlar” olarak ikiye ayırmaktadır:³

¹ Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, arifkorkmaz1976@hotmail.com. ORCID iD: 0000-0002-3298-3887

² J. J. Ruden, “Tarih”, *Meydan Larousse*, 11, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1973, s. 904, 905; A. Leroi-Gourhan, “Tarihöncesi”, *Meydan Larousse*, 11, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1973, s. 907, 908; D. Özlem, *Tarih Felsefesi*, 2. Basım, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1996, s. 37; N. Alkan, “Tarihin Çağlara Ayrılmasında “Üç”lü Sistem ve “Avrupa Merkezci” Tarih Kurgusu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (9), (2009), s. 24–39.

³ A. Giddens, *Sosyoloji* (Çev. H. Özel), İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012, s. 67–75.

SONUÇ

Bir kitap bölümünün oldukça kısıtlı sınırları içinde modernleşme ve sekülerleşme gibi her biri hakkında yüzlerce ve belki de binlerce kitap yazılmış iki önemli konuyu tüm boyutlarıyla ve dahası “anlaşılır” bir şekilde ortaya koymak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle bu bölümü okuyanların “modernleşme ve din ilişkileri” konusunu tam olarak anlamayı beklmeleri gerçekçi bir beklenti olmayacaktır. “Modernleşme ve Din” adlı bu bölüm bu konu için ancak oldukça küçük bir giriş denemesi olabilir. Dolayısıyla bu oldukça hacimli ve “zor” konuyu daha ayrıntılı ve anlaşılır bir şekilde öğrenmek isteyenlerin “modernleşme ve din ilişkileri” konusunda daha fazla araştırma ve okuma yapmaları gerektiği ortadadır.

Bu önemli hatırlatmanın ardından bölümü şu sözlerle bitirebiliriz: 21. yüzyılın ilk çeyreğini yaşadığımız şu günlerde sosyolojinin en önemli konusunun hala “modernleşme” (geleneksel değerlerin etkisinin azalması) ve din sosyolojisinin en önemli konusunun ise hala “sekülerleşme” (dini değerlerin etkisinin azalması) olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Her ne kadar aksini söyleyen sosyologlar olsa da, olgular modernleşmenin sekülerleştirdiği tezini büyük oranda doğrulamaktadır. Yani modernleşen toplumlarda (bireysel ve toplumsal ölçekte) dinin etkisi giderek azalmaktadır. Nitekim pek çok tarihçi ve sosyoloğun dinin Orta Çağ’ın geleneksel toplumlarında günümüzün modern toplumlarına kıyasla daha güçlü ve etkili olduğunu ifade etmesi de, aslında, “Modernleşme sekülerleştirir.” önermesinin kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Modernleşmenin talepleri karşısında dinler farklı stratejilere başvurmakta kimisi modern değerleri reddederek içe kapanmakta ve böylece, belki de farkında olmadan, sekülerleşmeye hizmet etmekte iken, kimisi modernizmle müzakereye girerek modern dünyada, bir şekilde, tamamen denklem dışında kalmamaya çalışmaktadır. Her halükarda modern dönemin dinler için hiç de kolay bir zaman dilimi olmadığı söylenebilir. Ancak, her ne kadar şimdilik ibre sekülerleşmeden yana gibi görünüyorsa da, modern zamanlarda ipi hangisinin göğüsleyeceğini zaman gösterecektir. Dolayısıyla “modernleşme ve din” konusunda bir “Sonuç” yazmak, en azından tarihin bu aşamasında, hiç de kolay değildir.

KAYNAKÇA

- Alkan, N. (2009). “Tarihin Çağlara Ayrılmasında “Üç”lü Sistem ve “Avrupa Merkezci” Tarih Kurgusu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (9): 23–42.
- Bendix, R. (2004). “Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma”. İhsan Sezal (Ed.). *Öncü Sosyologların Kaleminden Sosyoloji* (s. 161–168). Ankara: Tekeğaç Eylül Yayınları.
- Bolay, S. H. (1984). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. 3. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. 3. Basım. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ. (2013). “Modernleşme”. İhsan Çapcıoğlu, Hayati Beşirli (Ed.). *Sosyolojiye Giriş* (s. 289–326). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demir, Ö., Acar, M. (2002). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. 3. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları.
- Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Furseth, I., Repstad, P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar* (çev. İhsan Çapcıoğlu, Halil Aydınalp). Ankara: Birleşik Yayınevi, 2006.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (Çev. H. Özel). İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.
- Hançerlioğlu, O. (1977). *Felsefe Sözlüğü*. 4. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Henslin, J. M. (2005). *Sociology*. Seventh Edition. Boston: Pearson.

- Hobbs, M., Todd, M., Tomley, S. ve Weeks, M. (2017). *Sosyoloji Kitabı* (Çev. T. Göbekçin). 2. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Leroi-Gourhan, A. (1973). "Tarihöncesi". *Meydan Larousse* (11: 907, 908). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1994.
- Ozankaya, Ö. (1984). *Temel Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü*. 3. Basım. Ankara: Savaş Yayınları.
- Özkalp, E. (1993). *Sosyolojiye Giriş*. 6. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Özlem, D. (1996). *Tarih Felsefesi*. 2. Basım. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ruden, J. J. (1973). "Tarih". *Meydan Larousse* (11: 902-905). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (Çev. O. Akınhay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Taplamacıoğlu, M. (1983). *Din Sosyolojisi*. 3. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tekin, M. (2019). *Din Sosyolojisinin 200'ü*. Ankara: Otto.
- Thomas, H., Walsh, D. F. (2012). "Modernlik/Postmodernlik" (Çev. M. S. Ünal). Chris Jenks (Ed.). *Temel Sosyolojik Dikotomiler* (s. 492-527). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Tschannen, O. (2011). Sekülerleşme (Çev. Bülent Arıbaş). Massimo Borlandi vd. (Haz.). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü* (656, 657). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Bölüm 15

Göç ve Din

Salih AYDEMİR¹

GİRİŞ

Göç konusu ele alınırken, yerleşik hayat tarzı insanoğlunun tabiatından olan, asli davranış ve yaşam biçimi; göç de arızı, geçici bir durummuş gibi algılanmaktadır. Oysa insanlık tarihinde geriye doğru gidildiğinde göçebe hayatının da yerleşik hayat kadar insanın tarihinde var olan bir olgu olduğu görülmektedir. Özellikle de insanın tabiata yabancılaşmadığı, doğa ile daha çok iç içe yaşadığı dönemlerde, iklim şartlarına ve beslenme barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik daha hareketli bir hayatı tercih etmiş olduğu görülmektedir. Nitekim günümüzde hala yarı göçebe hayatını sürdüren ve bazı yörelerde “göçerler” olarak isimlendirilen, hayvancılık ile uğraşan, ilkbaharın başlangıcı ile yerleşim yerlerinden hayvan beslemeye uygun otlaklara, merallara göçüp; kış yaklaşınca, yerleşim alanlarına, köyüne, evine dönen küçük toplulukların yaşadığı hayat tarzı, söz konusu hayat tarzının bir prototipini oluşturmaktadır. Şüphesiz ki ilkel insanın göç olgusu ile modern dünyadaki göç olgusunu hem boyut olarak hem de ortaya çıkardığı sorunlar bakımından aynı kategoride görmek doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Her şeyden evvel ilkel insan ile modern insanın “habitus”u^{2**} farklıdır. Modern dünyada yerleşik hayatın içerisine doğmuş ve ömrünün büyük bir kısmını aynı toplumsal ve kültürel çevrede geçirmiş insanlar açısından göç çok daha ciddi sorunlara neden olabilmektedir.

¹ Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri AD, Ankara; salih.aydemir@hbv.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5844-3774

² ** “Habitus” kavramı literatürde farklı anlam ve bağlamlarda kullanılmaktayken Modern sosyolojiye Pierre Bourdieu tarafından geliştirilerek yeniden kazandırılmıştır. Buna göre “habitus”, bilginin toplumsal açıdan inşa edilir olduğu tezinden hareket etmekte ve insanların yaşadıkları çevrede var olan kültürlerinin rolü ile kendi zihinlerinde oluşan temel bilgiler olarak değerlendirilmektedir. Bu bilgi insanların hayatlarını tanzim etmede belirleyici rol üstlenmektedir. Habitus, kültürel etmenler, ahlaki ve toplumsal kurallar, norm ve değerlerden oluşan bireyin gündelik hayatta içinde bulunduğu toplumda bireye toplumsal işlevselliği bozmama, çevresine uygun bir fert olarak hayatına devam etme ve makul tepkiler ve davranışlar sergileme eğilimi kazandırır. Bkz. YÜCEDAĞ, İbrahim, **Habitus’tan ‘Mutatlaştırma’ya Toplumsal İnşası**, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37, Nisan 2016, s. 111-133.

işlev görebilmektedir. Hz. Peygamber dönemindeki “Ensar – muhacir” ilişkileri bunun en güzel örneğidir ve yakın dönemde ülkemize gelen Suriyelilerin ilk dönem karşılanması ve ağırlanmasında aynı dinamiğin çok önemli bir işlev gördüğüne şahit olunmuştur.

SONUÇ

Din ile göç çok iç içe ve birbiri üzerinde oldukça etkisi olan iki toplumsal olgudur. Bunların birbiri üzerindeki etkileri toplumdan topluma; dönemden döneme; inançtan/dinden inanca/dine değişebilmektedir. Ancak bu etkileşim her ne şekilde olursa olsun şurası gözden uzak tutulmaması gereken bir gerçekliktir ki; göçler dinlerin önemli taşıyıcıları olmuştur ve insanlık tarihinin önemli değişimleri dini göç olarak nitelenebilecek göçlerin sonucunda gerçekleşmiştir.

Din ve göç arasındaki ilişkilerde unutulmaması gereken bir başka husus da ister bireysel veya küçük gruplar halinde, ister kitlesel ve büyük gruplar halinde her göç ile birlikte önemli ekonomik, hukuki, sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz ki bunlar arasında dini sorunlar önemli yer tutmaktadır. Hele bir de göç eden topluluk ile göçü kabul eden topluluk arasında önemli inanç farklılıkları varsa, hem ciddi uyum sorunu hem de göçmen topluluğun dini ihtiyaçlarına yönelik mabetten zaman ayarlamasına kadar birçok sorun ortaya çıkmaktadır.

Netice itibarıyla şunu ifade etmek gerekir ki, din ve din kaynaklı ihtiyaçlar, fırsatlar ve tehditler dikkate alınmadan göç süreci yönetmek oldukça büyük sıkıntılara neden olabilmektedir. Bu sebeple göç yönetiminde dikkate alınması gereken en önemli unsurların başında din gelmektedir.

KAYNAKÇA

- ABADAN UNAT, N. (2002), *Bitmeyen Göç*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. s. 18.
- AKER, Tamer, AYATA Bilgin, ÖZEREN Merih, BURAN Behice, BAY, Ayşenur, Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. Sivas, 2002. s. 97-103.
- AKYÜZ, N., (2007), *Geçekondularda Dini Hayat ve Kentleşme*, Gündüz Eğitim ve Y., Ankara.
- AKYÜZ, N., “Toplumsal Gruplaşma ve Din”, (2012), Ed. N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Grafiker Y., Ankara, s. 245-315.
- AKYÜZ, N., ÇAPCIOĞLU, İ. (2012), “Toplumsal Değişme ve Din”, Ed. N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Grafiker Y., Ankara., s. 386-403.
- BRETTEL, Caroline B. ve HOLLIFIELD, James F. (eds) *Migration Theory: Talking Across Disciplines* New York and London: Routledge, 2000.
- ÇAĞLAYAN, “Savaş, Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006. s. ?
- ÇAKIR Sabri (2011). “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24. s. ?
- ÇAPCIOĞLU, İ., AKIN, M., & AKYÜZ, N. (2018). “Göç Olgusunun Dini ve Toplumsal Yansımaları: Kur’andaki Atıflar Bağlamında”. *Journal of History Culture and Art Research*, Vol. 7, No. 5, pp. 596-605.
- FICHTER, Joseph, *Sosyoloji Nedir?* Çev: Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara, 1994.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1972), *İnsan ve Kültür*, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- İÇDUYGU, Ahmet, ERDER, Sema, GENÇKAYA, Ömer Faruk, *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, Koç Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi, İstanbul, 2014.
- Kirişçi, K., *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin “Suriyeli Mülteciler” Sınavı*. Çev. Sema Karaca, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü*, Haziran 2014.
- KİRMAN, M. Ali, *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana, 2016.
- LEE, Everett S., “A Theory of Migration”, *Demography*, Vol. 3, No. 1. pp. 47-57,1966.
- MASSEY, D.vd., “Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi”, *Göç Dergisi*, C.1, S.1, 2014, İstanbul. s. 11-46.
- ÖZKAN, Fatih, “Dinin Anlaşılmasında Kültürel Etki”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 10, 2016 / Ekim, s. 308.
- PETERSEN, William, “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, Vol. 23, No. 3, 1958, pp. 256-266.

RAVENSTEIN, E. G., The Laws of Migration Author(s): Source: Journal of the Statistical Society of London. Vol. 48. No.2. (Tun., 1885). pp. 167-235 Published by: Blackwell Publishing for the Royal Statistical Society Stable
Yalçın, Cemal, Göç Sosyolojisi, Anı Yayınları, Ankara. 2004.; ÇAĞLAYAN, Savaş, , Göç Kuramları, 2006
YENER, Serdar, "Sosyal Bilimlerde Kuramın Rolü", *Social Sciences Research Journal*, Volume 7, Issue 3, September 2018, s. 102-113.

Elektronik Kaynaklar

https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi, 21.08.2020)
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi, 21.08.2020)
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi, 21.08.2020)
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi, 21.08.2020)
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi, 21.08.2020)
http://www.goc.gov.tr/files/files/2016yilik_goc_raporu_haziran.pdf (Erişim tarihi, 01.08.2017)
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi, 21.08.2020)

Bölüm 16

Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Feminist Hareketler ve Din

Emine ÖZTÜRK¹
Niyazi AKYÜZ²

Modernitenin ana vatanı Avrupa'dır. Ancak bu anlayış dünyanın diğer bölgelerine yayılması ise modernitenin ana unsuru olan teknoloji ile değil de günümüzde çeşitli tartışma alanlarda hala varlıklarını sürdüren modern ideolojilerle olmuştur. Söz konusu modern ideolojilerden önemli ikisi aynı zamanda Avrupa'nın düşünsel çocuğu modernitenin babası olarak da kabul edilen feminizm ve milliyetçiliktir. Her iki ideoloji de günümüzde varlıklarını sürdürmekte ve zaman zaman gündem olmaya devam etmektedirler.

Tüm diğer aydınlanma ideolojileri gibi feminizm de modernizmin el üstünde tuttuğu çocuklarından biridir. Feminizm erkek egemen bir yapı içeren Aydınlanma düşüncesi içerisinde, bu anlayışa bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Tarihi süreç içerisinde ise başlangıçtaki bu Aydınlanmacı-liberal feminizmden uzaklaşmış ve birbirinden farklı birçok kola ayrılmıştır. Feminizm ilk ortaya çıktığı bu dönemden itibaren hemen her dönemde popüleritesini sürdürmüş ve farklı tartışma platformlarında farklı ideolojiler karşısında kendini yenileyebilmiş sosyal bir hareket ve bir düşünce akımıdır.

Feminizm düşüncesinin bu kendini yeniden inşa edişi günümüzde de farklı kadın belleklerinde de olsa durmaksızın devam etmekte ve tüm dünya toplumlarında ve medyasında farklı söylem ve biçimlerde gündeme gelmeyi sürdürmektedir.

16.1. FEMİNİZMİN TANIMI

Feminizm kavramı Türkçeye Sosyalizm ve Marksizm gibi Avrupa dillerinden geçmiş bir sözcüktür. Aydınlanma dönemi Avrupa düşüncesinin ürettiği ideolojilerden biri olan feminizm, bu dönem Avrupa toplumlarının siyasi, iktisadi ve toplumsal koşullarının bir sonucu olarak ortaya

¹ Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., ozturkemine25@gmail.com. ORCID iD:0000-0003-2127-7431

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD., niyaziakyuz06@hotmail.com. ORCID iD: 0000-0001-8806-0849

Bölüm 17

Sağlık Sosyolojisi ve Din

Abdullah İNCE¹

Giriş

Kültürle, inançla ve toplumsal kabullerle iç içe geçmiş sağlık olgusu, din sosyolojisi perspektifinden yeteri kadar ele alınmamıştır. Bu çalışmada, sağlığın kültürel ve toplumsal boyutu dinle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Sağlık, sadece fiziksel göstergeler üzerinden ele alınamaz. Bu sebeple, sağlığın bedensel ve ruhsal boyutu birlikte incelenmelidir. Mevcut çalışmalar, daha çok sağlığın bireysel boyutunu öne çıkarmaktadır. Bu çalışma, sosyolojik bir incelemenin konusu olarak sağlık olgusunu, “toplum ruh sağlığı” kavramını öne çıkararak incelemeyi denemektedir. “Toplum ruh sağlığı” kavramı bireysel beden ve ruh sağlığını içererek ancak onu aşmayı deneyen bir içerikle ele alınmaktadır.

Metnin ilerleyen bölümlerinde dinin bireysel ve toplumsal sağlığa katkısı bu çerçevede göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Bahsi geçen çerçeveyi ortaya koymak üzere dini kurumlar ve ibadetlerin, toplum ruh sağlığına katkısı vurgulanmaktadır. Din sosyolojisi perspektifinden konuyu incelemeyi deneyen bu metinde kaçınılmaz olarak din psikolojisi başta olmak üzere diğer bilimsel disiplinlerden istifade edilmiştir.

17.1. Din, Kültür ve Sağlık

Hastalıkların kaynağı konusunda geçmiş dönemde Tanrıların gazabı, cadılar vb. farklı anlayışlar olagelmiştir. Bu anlayışlar, hastalığın sebebini (fiziksel olsun ruhsal olsun) hastada değil, hastanın dışındaki bazı unsurlarda aramışlardır. Hastalığın kaynağı konusunda benzer görüşler folklor mahiyetinde günümüzde de devam etmektedir. Farklı kültürlerin hastalıklara verdiği tepkiler ve hastalıktan korunma biçimleri de belirli ölçüde değişkenlik göstermektedir.

¹ Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi AD, abduhahince@sakarya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6135-5743

ele alındığı gibi dinin sağlığı önemsemesi, sağlıkla ilgili bazı önerilerde bulunması dini metinlerin tıp kitabı gibi okunmasını gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Uysal. *Toplumsal Hareketler Sosyolojisi*. İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016.
- Altuntaş, Halil – Şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meal*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Ataman, Kemal. “Yapısal Adaptasyon Ya da Caminin Asli Fonksiyonlarını Üstlenme Süreci”. *III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*(20-24 Eylül 2004). 531-538. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Bahadır, Abdülkerim. “Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W. James, S. Freud, G. Jung ve V. Frankl Örneği”. *Din, Değerler ve Sağlık*. ed. Hayati Hökelekli. 13-63. İstanbul: DEM, 2017.
- Baynal, Fatma. “Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206-231.
- Berger, Peter L. – Luckman, Thomas. *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. çev. Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.
- Berridge, Virginia. “The Black Report: Interpreting History”. *Health Inequalities Evidence, Policy And Implementation Proceedings From A Meeting Of The Health Equity Network*. ed. Adam Oliver – Mark Exworthy. 9-13. London: The Nuffield Trust, 2003.
- Bryan, S. Turner. *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. çev. Ümit Tatlıcan. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2011.
- Budak, Fatih. “Kültür ve Sağlık”. *Sosyolojik Boyutlarıyla Sağlık*. ed. Özlem Özer – Fatih Şantaş. 113-130. Ankara: Nobel Yayınları, 2019.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil. el-Câmi'u's-Sahih. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Cirhinlioğlu, Zafer vd. *Dindarlık Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Yayınları, 2013.
- Cirhinlioğlu, Zafer. *Sağlık Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Dağcıoğlu, Basri Furkan – Keskin, Ahmet. “Covid 19 Sürecinde Türkiye, Avrupa ve Amerika Verilerinin Karşılaştırılması: Kesitsel Bir Araştırma”. *Ankara Medical Jurnal* 2 (2020), 360-369.
- Dihlevi, Şah Veliyullah. *Hüccetullahi'l Baliğa*. çev. Mehmet Erdoğan. 2 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Dillon, Michele. *Handbook Of The Sociology Of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Durkheim, Emile. *Suicide A Study In Sociology*. çev. John A. Spaulding – George Simpson. New York: American Book-Knickebocker Press, 1951.
- Ebu Bekir Razi. *Ruh Sağlığı et-Tibu'r Ruhani*. çev. Hüseyin Karaman. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Ellison, Christopher G. – Levin, Jeffery S. “Din-Sağlık İlişkisi: Kanıt, Teori ve Geleceğe Yönelik Öneriler”. çev. Fatma Balci Arvas. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/2 (2018), 449-478.
- Fazlurrahman. *İslam Geleğinde Sağlık ve Tıp Değişim ve Kimlik*. çev. Adnan Bülent Baloğlu – Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. çev. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayıncılık, 2013.
- Gül, Hasan – Çelebi, Furkan. “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinde Başlıca Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz Yönetiminin Değerlendirilmesi”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/3 (2020), 1703-1715.
- Günay, Hacı Mehmet. *Zekat Kitabı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Gürsu, Orhan. “Madde Bağımlılığı ile Mücadelede İnanç Eksenli Yaklaşım: Sincan Örneği”. *Din, Değerler ve Sağlık*. ed. Hayati Hökelekli. 209-230. İstanbul: DEM, 2017.
- Güven, Hülya. *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam'a Giriş*. çev. Cahit Koytak – Veysel Uysal. İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.
- Heyet. *İlmihal İman ve İbadetler*. 2 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, 2000.
- Horozcu, Ümit. “Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki”. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2010), 209-240.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- İbn-i Haldun. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- İnce, Abdullah. *Din Eğitimi Bireylerde Dindarlık-Tüketim İlişkisi*. Ankara: İlahiyat, 2018.
- İnce, Abdullah. “Kur'an Kurslarının Danışmanlık ve Rehberlik Fonksiyonu: Öğretici Görüşlerine Dayalı Sosyo-Psikolojik Bir Analiz (Sakarya İli Örneği)”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAÜİFD)* 19/35 (2017), 121-149.
- İnce, Abdullah. “(Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre) Kuran Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları”. *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017), 149-174.
- İnce, Abdullah – Cevherli, Kübra. “Dezavantajlılığın Giderilmesinde Kur'an Kurslarının Rolü: Sakarya'daki Kadınlar Örneği”. *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (2019), 495-524.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an yolu : Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.

- Karaman, Hüseyin. "Giriş". *Ruh Sağlığı et-Tıbbu'ru Ruhani*. 15-52. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Kimter, Nurten. "Namaz İbadetinin Ruh Sağlığı Açısından Bazı Değişkenlerle İlişkisi". *Din, Değerler ve Sağlık*. ed. Hayati Hökelekli. 347-416. İstanbul: DEM, 2017.
- Kimter, Nurten. "Oruç ve Öfke Kontrolü Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *Çanakkale Onsekizmart İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2015), 7-54.
- Koç, Mustafa. *Manevi (Psikolojik) Danışmanlık Müslüman-Türk Diasporası Örneği*. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Koenig, Harold G. *Aging And God Spiritual Pathways To Mental Health In Midlife And Later Years*. New York: The Haworth Pastoral Press, 1994.
- Koenig, H.G. "Din ve Tıp II: Din, Ruh Sağlığı ve Sağlık Davranışları" çev. Talip Demir. *ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2020), 118-132.
- Köylü, Mustafa. "Ruh ve Beden Sağlığı İle Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010), 5-36.
- Kuran, Yücel. *Beynimdeki Düşman*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.
- Kurt, Emine. "Kanser Hastalarında Depresyon, Yaşam Kalitesi ve Dindarlık". *Din, Değerler ve Sağlık*. ed. Hayati Hökelekli. 171-208. İstanbul: DEM, 2017.
- Mannan, M .A. *İslam Ekonomisi: Teorik ve Pratik*. çev. B. Zengin – T. Ömeroğlu. İstanbul: Fikir Yayınları, 1970.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Deya Kömürçü – Osman Akınhay. Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Mensching, Gustav. *Dini Sosyoloji*. çev. Mehmet Aydın. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004.
- Merton, Robert K. *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press, 1968.
- Müftüoğlu, Osman. *Yaşasın Hayat*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, en-Neysâbüri. Sahîhu Müslim. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1955.
- Nurbaki, Haluk. *Kur'an-ı Kerimden Ayetler ve İlmi Gerçekler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- Özdoğan, Öznur. "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım Pastoral Psikoloji". *AÜİFD* 47/2 (2006), 127-141.
- Özsan, Gül. "Geleneksel ve Modern Tıp Üzerine". *Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı/13* (2001), 77-80.
- Özyazıcı, Alparslan. *Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.
- Parsons, Talcott. "Sağlık ve Hastalık Sosyolojik Bir Eylem Perspektifi" çev. Tülin Kurtarıcı. *Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı/13* (2001), 99-107.
- Parsons, Talcott. *The Social Sistem*. ed. Bryan S.Turner. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2005.
- Saraç, M. Ender. *Doğanın Şifa Eli*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006.
- Sarıyıldız, Gülten. "Karantina". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24/463-465. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM, 2001.
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. çev. Ümit Tatlıcan vd. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2008.
- Şeker, Mehmet. *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.
- Şengül, Fatma. *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Taylan, Hasan Hüseyin – Genç, Yusuf. "Liselerde Sigara, Alkol ve Uyuşturucu/Uçucu/Uyarıcı Madde Kullanım Eğilimleri: Kocaeli Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/47 (2017), 180-199.
- Tirmizi, Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizi. el-Câmi'u'l-kebir. nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğar-bi'l-İslâmî, 1998.
- Turner, Bryan S. "Kapitalizm, Sınıf ve Hastalık". *Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı/13* (2001), 109-118.
- Turner, Jonathan H. vd. *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. çev. Ümit Tatlıcan. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2012.
- Uysal, Veysel. *Psiko-Sosyal Açından Oruç*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Ünal, Merve – Dağdeviren, Hamdi Nezi. "Geleneksel ve Tammalayıcı Tıp Yöntemleri". *Euras J Fam Med* 8/1 (2019), 1-9.
- Wink, Paul – Dillon, Michele. "Religious Involvement And Health Outcomes İn Late Adulthood: Findings From A Longitudinal Study Of Women And Men". *Faith And Health Psychological Perspectives*. ed. Thomas G. Plante – Allen C. Sherman. 75-106. New York: The Guilford Press, 2001.
- Yaman, Ahmet. "Salgın Hastalıklar ve Toplu İbadet". *Diyanet Aylık Dergi* Nisan (2020), 26-28.
- Yaran, Cafer Sadık. "Din-Sağlık İlişkisi ve 'Şifa Delili'". *EKEV Akademi Dergisi* 9/25 (2005), 53-74.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Bölüm 18

Din Antropolojisi Ekseninde Kültür ve Din İlişkisi

Muhammet Fatih DEMİRDAĞ¹

Günümüz bilim dünyasında, hemen hemen tüm alanlarda dine olan ilgi, merak ve yönelimin arttığına şahit olmaktayız. Özellikle sosyoloji, psikoloji, tarih, antropoloji ve arkeoloji gibi bilim dallarında din olgusu, son dönemlerde sık sık popüler bir fenomen karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilimlerin birbirine yardım eden diğer dalları ile etkileşimi çerçevesinde din kavramını antropolojik ve sosyal yönden ele alacağız. Nitekim din hayattan çıkar, yerleşik yaşam dini doğurmuştur, din insanın fitratında vardır gibi konulara merak zirvededir. Bu açıdan din tüm tarihi dönemlerde karşımıza çıkan bir fenomen olup pek çok bilim adamı tarafından incelenmeye değer tutulmuştur. Burada dinin ne olduğunu kısaca izah ettikten sonra antropoloji, kültür ve din ilişkisine değineceğiz. Çünkü insanın olduğu her yerde din mutlak bir rol üstlenmiştir. Ayrıca toplum içinde, bir kültür olarak dini ritüel bağlamında insanlar üzerinde bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle primitif dönemlerde genel olarak yaşam biçiminin inşası, edebiyat ve sanat alanlarından mimariye kadar, geçim ve ekonomik şartlar üzerinde kült ve dinin tesirini görmekteyiz.

18.1. DİN NEDİR?

Gerek Prehistorik (tarih öncesi) dönemde, gerekse tarihi dönemlerde yapılan araştırmalar neticesinde kültürel, dini ritüel ve inanç sisteminin hegemonyasının görüldüğü uygarlık ya da topluluk tipi görülmemiştir. Din, din isminde ya da inanç bayrağı altında olmasa bile ikonografik, sembolik veya çeşitli suretlere bürünerek mutlaka var olmuştur. Beniâdemin inanma güdüsü fitri bir ihtiyaç olduğu için primitif dönemden beri arkaik insanlar korktukları, anlayamadıkları ya da kendi yarattıkları bir varlığa inanma gereği duymuştur.²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hakkâri Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri AD, mfatihdemirdag@hakkari.edu.tr., ORCID iD: 0000-0002-3179-7994

² Tolstoy bu konuyu; “İnsanlar kalpsiz nasıl yaşayamıyorsa, din olmadan da akılcı bir hayat yaşayamazlar. İnsanın ebedi olanla, tanrı veya ilahlarla olan ilişkilerinin açıklanması çağlara, halkların ilerleme seviyesine göre değişiklik gösterdiği için, birçok din vardır ama akli başında

vurgu yaptıklarını belirtmiştir. El-Zein antropolojiyi Doğu ve Batı dünyalarının entelektüel geleneklerini kapsamına alarak aşabilecek felsefi ve sosyal bir çalışma disiplini haline getirmeye çalışmıştır.”³⁰

İslami bağlamda “Kitab Mali'l Hind” adlı eseriyle, Güney Asya ve Hindistan üzerindeki incelemeleriyle Biruni'nin antropologluğu da ön plana çıkmaktadır. O, Hint toplumunda toplumsal yapı, normlar, din ve kastları ele almıştır. Yine bir İslam antropolojisi araştırmacısı olarak Mahmut Şükrü el-Alusi Arap toplumlarını araştırmış, cahiliye dönemi ve sonrası sosyal değişmeyi ele almıştır. Ayrıca din gezgini olarak tabir edilen İbn Battuta; Müslüman Arap kültürü açısından önemli katkılar sunmuştur. İbni Haldun da sosyolojik ve tarihsel araştırmaları ile pek çok batılı bilim adamını etkileyerek oryantalistlerin dikkatini çekmiştir. Bir tarih filozofu ve sosyolojinin kurucusu olmasının yanı sıra İslam antropolojisi alanında da etkin bir rol oynamaktadır. Onun “İlmü'l Ümran” teorisi, antropolog Davies tarafından İslam antropolojisi olarak tanımlanmıştır.³¹ Bu bağlamda onun toplumlari bedevi (göçebe) ve hadari (medeni) olarak iki sınıfa ayırması da bu konuya örnek teşkil etmektedir.³²

Antropolog Geertz'in “Islam Observed” (1968) adlı eseri, Müslüman toplumlar üzerinde araştırma yapması açısından İslam antropolojisi için önem arz etmektedir. Geertz'in bu kitabının İslam'a; akrabalık, evlilikler ve kırsal köy yaşamından ziyade din olarak dikkatlerini yeniden yönlendiren antropologların yeni nesillerine ilham sunduğunu ifade edebiliriz.³³ Bir başka temsilci olarak ise Ahmed'in “Toward Islamic Antropogy” (1986) adlı eserini örnek olarak sunabiliriz.

Bu çalışmasında O; İslam'ın, İslamî antropolojisini akademisyenler tarafından Müslüman grupların çalışması-insanlık, bilgi, hoşgörü-gibi İslam'ın evrensel ilkelerine bağlı mikro köy kabile çalışmaları ile ilgili özellikle İslam'ın büyük tarihsel ve ideolojik çerçevelerine adanmıştır.³⁴

Sonuç olarak din olgusu, karmaşık (grift) ve çok boyutlu yapısı ile milyonlarca yıl öncesinden günümüze kadar sosyal hayatın, etkileşimin ve ilişkinin yani bir başka ifadeyle, insansı tüm faaliyetlerin bünyesinde işlevsel bir yere sahiptir. B

Bu açıdan insan ırkı, kültürü ve sosyal tabakayı (stratigraphie) inceleyen bir disiplin olan sosyal antropoloji de din olgusuna yer vermiştir. Dinin ve ahlaki ödev ile pratiklerinin kültüre etkisi ve modern dönemde dine duyulan ilgi de sosyal bilimlerde dinin etkisinin, toplumların değişiminde, gelişiminde ya da psikolojisinde etkili bir faktör olduğu sonucunu doğurmuştur.

KAYNAKÇA

- Akyüz N. Çapcıoğlu İ. (2012). “Dini Tecrübenin İfade Şekilleri” *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. (Edt: N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu). Ankara: Grafiker Y.
- Atay, T. (2004). *Din Hayattan Çıkar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, M. (2010). *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Literatürk.
- Başaran C. (1988). *Arkeolojiye Giriş*. Erzurum: Akademik Araştırmalar.
- Bears, R. L. Hoişer, H. (1991). “Antropolojinin Konusu ve Alanı”. *AÜDTCF Dergisi*. 35/2. ss. 9-34.

³⁰ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar*, 2004, İstanbul, İletişim Yayınları, s.33-34.

³¹ Wyn Merrily Davies, *İslami Antropolojinin Oluşturulması-kendimizi ve başkalarını tanımak-*, (Çev. Tayfun Doğukargın), 1991, İstanbul, Endülüş Yayınları, s. 220.

³² Bkz. Samiye Mustafa Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, (Çev. Ali Coşkun, Nebile Özmen), 2010, İstanbul, Çamlıca Yay.

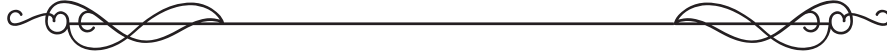
³³ Gabriele Marranci, “Sosyoloji ve Din Antropolojisi Eleştirel Bir Tartışma”, (Çev. Nurullah Yazar), *Toplum Bilimleri Dergisi*, 2014, Ocak, S.8. (15), ss. 385-412, s. 392.

³⁴ *A.g.e.* s. 394.

- Bianchi, U. (1999). *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri*, (Çev. M. Ünal), Geçit Yayınevi, Kayseri.
- Coşkun, A. (2014). *Din Antropolojisi*. İstanbul: Kesit Yay.
- Çınar, M. (2005). *Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık İçinde*. Ankara: Dipnot Yay.
- Davies, W. M. (1991). *İslami Antropolojinin Oluşturulması-kendimizi ve başkalarını tanımak-*. (Çev. Tayfun Doğukargın). İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Davies, D. J. (2002). *Anthropology Theology*. Oxford International Publishers Ltd. Oxford. New York.
- Eriksen, T. Hylland. (2012). *Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. (Çev. A. Erkan Koca). Ankara: Birleşik Yay.
- Frazer, G. J. (1991). *Altın Dal*. (Çev. M. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freyer, H. (2013). *Din Sosyolojisi*. (Çev. Turgut Kapusuz). 2013. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Furseth, I. Repstad, P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş (Klasik ve Çağdaş Kuramlar)*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hanafi, H. (1979). "Teoloji Mi? Antropoloji Mi? (Çev. Mustafa Sait Yazıcıoğlu) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Ankara: C. 23. ss. 505-531.
- Haşşab, S. M. (2010). *İslam Sosyolojisi*. (Çev. Ali Coşkun, Nebile Özmen). İstanbul: Çamlıca Yay.
- Heil, J. (2010). "Was ist Religion"? Eine Einführung in unser wissenschaftliches Reden über Religion". *IZPP Themen schwerpunkt. Religion und Religiosität*. Mainz: pp.1-29.
- İbni Manzur. (2009). *Lisânu-l Arab*. İstanbul: İthal Yay. C.3.
- Küçükcan, T. (2005). "Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası". *İslam Araştırmaları Dergisi*. S. 13. ss.109-128.
- Köse, A. Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Marrancı, G. (2014). "Sosyoloji ve Din Antropolojisi Eleştirel Bir Tartışma". (Çev. Nurullah Yazar). *Toplum Bilimleri Dergisi*. Ocak. S.8. (15). ss. 385-412.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Morris, B. (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*. (Çev. Tayfun Atay) İstanbul: İmge Yay.
- Renfew C. Bahn P. (2017). *Arkeoloji. Kuramlar, Yöntemler ve Uygulama*. (Çev. Gürkan Ergin). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Saran N. (1989). *Antropoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Şahin C. (2016). "Antropoloji ve Din: Tarihsel ve Kuramsal Temeller". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 20. S. 2 Ağustos. ss. 451-473.
- Şahin C. (2011). "Ziya Gökalp'in Düşünce Sisteminde Din, Eğitim ve Kültür". *EKEV AKADEMİ DERGİSİ*. C. 15. S. 48, 2011. ss. 385-400.
- Taş, M. (2010). "XIII. Yüzyılda Anadolu'da Hâkim Olan Tasavvuf Düşüncelerinin 1980 Sonrası Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi*. Konya.
- Tolstoy L. (2009). *Din Nedir?* İstanbul: Oda Yay.

Bölüm 19

Din Antropolojisi

Gökçen ÇATLI¹

19.1. DİN ANTROPOLOJİSİNE GİRİŞ

Antropoloji etimolojik açıdan, Yunanca insan anlamına gelen *anthropos* ve araştırma anlamına gelen *logos* kelimelerinden gelmekle beraber odak araştırma noktası kültürdür. İnsanın hem kültürel hem de biyolojik evrimini anlama çabasında olan antropoloji, bir toplumun kültürüne bütüncül ve derinlemesine odaklanmaktadır. Antropoloji, topluluğun ortak değeri olan kültürü, saha gözlemlerine dayanan etnografya çalışmalarıyla anlama gayretindedir. Bozkurt Güvenç'in de belirttiği üzere antropoloji,

İnsanlar ve toplumların neden birbirlerine benzediklerini

İnsanlar ve toplumların neden birbirlerine benzemediklerini

İnsanlar ve toplumların neden ve nasıl değiştiklerini anlama amacındadır².

Güvenç'in soruları bağlamında antropoloji benzer biçimde din merkezli çıkış noktasından hareketle,

İnsanlar ve toplumların dini inançlarının neden birbirlerine benzediğini

İnsanlar ve toplumların dini inançlarının neden birbirlerine benzemediğini

İnsanlar ve toplumların dini inançlarının neden ve nasıl değiştiğini anlama gayretindedir.

Genel kabule göre din, manevi gerçeklik ya da doğaüstüyle ilgili görüşlerin yanı sıra insanların evrende kendi denetimlerinin dışındaki boyutları yorumlayabilme ve denetlemelerini

¹ Doç.Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, gokcenozen@aydin.edu.tr, gokcencatli1@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0375-3986,

² Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996, ss. 67-72.

tezi yeniden baskın hale sokulmuş ve siyasal İslam'ın önü açılmıştır⁴¹. Türk siyasetinin 1980'le birlikte yeniden din üzerinden hareket etmesinin sebebi, antropolojik açıdan da bilinen din ve dini inançların hem toplumsal hem de birey üzerindeki psikolojik işlevlere sahip olmasıdır. İlk çağlardan itibaren dinin, insanların korku ve kaygılarını azaltılmaya yardımcı olduğu ve kriz dönemlerinde çokça müracaat edildiği bilinir. Hatta kimi toplumlarda ve kimi süreçlerde dinin, devletin kanunlarla sağlayamadığı düzeni sağlayarak, toplumsal bir denetim aracına dönüştüğü görülmüştür⁴². Ne var ki dini başat etmek, onun vesilesiyle bir iktidar alanı kurmak isteyenleri denetlemek manasına gelememektedir. Bu hususta devletin ideolojik savunma aygıtlarının, denetimi büyük titizlikle yapması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, R. E. (2019). "Bizi Şekillendiren Kültür Sosyal ve Kültürel Antropolojiye Giriş". R. Ebrar Akıncı (Editör). *Antropoloji ve Din* (s. 309-340). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Atay, T. (2011). *Din Hayattan Çıkar Antropolojik Denemeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barthes, R. (1999). *Göstergebilimsel Serüven*. Mehmet Rifat ve Sema Rifat (Çeviri). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bell, D. (1976). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.
- Bourdieu, P. (1987). "Legitimation and Structural Interests in Weber's Sociology of Religion." *Max Weber, Rationality and Irrationality*. Lash, S. Whimster (Derleyen). Boston: Allen&Unwin, 1987.
- Çatlı Özen, G. (2017). "Nusayrilerin Kültürel Etkileşim İncelemeleri". *Journal Of Analytic Divinity*, Cilt 1, Sayı 1, ss. 150-167.
- Durkheim, E. (2005). *Din Hayattan Çıkar*. Fuat Aydın (Çeviri). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike* (Çeviri Emine Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2009). *Küçük Yerler Büyük Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. Erhan Koca (Çeviri). Ankara: Birleşik Basım Pazarlama.
- Giddens, A. ve Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Göğer, E. (2011). "Günümüz Türk Devletinin Laiklik Anlayışı". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayınları*, Cilt 54, Sayı 1, ss. 1-52.
- Gültekin, M. (2016). "İbni Haldun, Modernlik ve Modern Sosyoloji". *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sonbahar III 2016, ss. 277-293.
- Gümüş, B. "12 Eylül'den Bugüne Değın Aleviler". *Folklor/Edebiyat Dergisi: Alevilik Özel Sayısı I*, Sayı 29. Ankara: Başkent Matbaası, ss. 233-242.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu (Çeviren). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İbni Haldun (1991). *Mukaddime Cilt I*. Zakir Kadiri Ugan (Çeviri). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi.
- Görmez, K. (1997). *Kent ve Siyaset*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kösemihal, N. Ş. (2010). *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1972). *Toplumsal Değişme: Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kottak, C. P. (2002). *Cultural Anthropology*. Michigan: Michigan University.
- Macionis, J. J. (2001). *Sociology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Özbek, M. (2000). *Dünden Bugüne İnsan*. Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- Morris, B. (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler: Bir Giriş Metni*. Tayfun Atay (Çeviri). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Parsons, T. (1975). "The Present Status of Structural-Functional Theory in Sociology," Lewis A. Coser, *The Idea of Social Structure: Papers in Honor of Robert K. Merton*, New York, Harcourt Brace Javanovich, pp. 67-79.
- Stark, Rodney. "Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme", *Der. ve Çev. Ali Köse, Sekülerizm Sorulanıyor*. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2020, s. 7-9.

⁴¹ Gümüş, B. "12 Eylül'den Bugüne Değın Aleviler". *Folklor/Edebiyat Dergisi, Alevilik Özel Sayısı I*, Sayı 29, Ankara, Başkent Matbaası, 2002, ss. 233-242.

⁴² Haviland, *Kültürel Antropoloji*, s. 678.

- Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. London: Routledge and Kegan Paul.
- _____. (2000). *Halk Edebiyatı Dersleri*. Pertev N. Boratav (Çeviri). İstanbul: Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Ertit, V. (2013). "Sekülerleşme Teorisi". *Muhafazakâr Gelenekten Geleceğe Düşünce*. Kadim Yayın Grubu, Yıl 10, Sayı 37 Temmuz Ağustos Eylül 2013, ss. 207-214.
- U.S. Department of Commerce, Census Bureau, 2000, Adherents.com (Veriler yaklaşık rakamlar olduğundan toplam değer 100'ü geçmektedir).
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*. Taha Parla (Çeviri). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Bölüm 20

Din Şiddet ve Terör

Salih AYDEMİR¹

GİRİŞ

İnsanlar arası ilişkilerin en marazi şekli olan, toplumsal huzuru, barışı, adaleti, eşitliği, güveni bozan şiddet, insanoğlunun var olduğu günden beri her dönemde, her toplumda – istenmemesine rağmen – sık sık karşılaşılan, güç ve zor kullanmaya dayalı davranış biçimidir. Terör ise daha çok modern zamanlarda yoğunlaşarak artmış, amacı, yöntemleri ve şekli biraz daha farklılık gösteren şiddet biçimidir. Terör kavramı, Fransız ihtilali sonrasında kullanılmaya başlamış, yirminci yüzyıl boyunca insanlığı en fazla meşgul eden sorunların başında gelmiştir. 1990’lı yılların başına kadar başta Orta Doğu, Güney Amerika ve diğer bazı Üçüncü Dünya Ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde görülen, Marksist ideolojiye bağlı olan sol terör hareketleri yaygındı. 1989 yılında Sovyetler birliğinin dağılması ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Doğu ve Batı Almanya olarak bölünen Almanya’nın yeniden birleşmesi gibi radikal dönüşümlerden sonra Marksist ideoloji kaynaklı sol terör hareketlerinde ciddi bir kırılma ve düşüş yaşanmış, bunun yerine dinî terör olarak isimlendirilen, “İslam’ı referans aldığı ya da araçsallaştırarak kullandığı ileri sürülen” terör olayları veya herhangi bir inanç ya da ideolojiye bağlı olmayan lokal terör hareketleri ortaya çıkmış ve etkili olmaya başlamıştır.

Her ne sebeple ortaya çıkmış olursa olsun terör, çağdaş toplumların en sık vurguladığı, demokrasi, eşitlik, özgürlük, refah, güven gibi değerleri ciddi bir biçimde tehdit etmekte ve zaman zaman önemli kırılmalara neden olabilmektedir. Terörün bu etkinliği çoğu zaman teröre muhatap olan ülkelerde yönetim krizine, olağanüstü durumlara yönelik uygulamalara, hatta demokrasilerinde kesintilere neden olabilmektedir. Öte yandan da ülkeler arası menfaat çatışmaları ve son yıllarda yaygın kullanılan deyimle “vekâlet savaşlarında” terörün devletler tarafından kullandığı söylemi haklı argümanlarla ciddi biçimde dillendirilmektedir.

¹ Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri AD, Ankara; salih.aydemir@hbv.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5844-3774

ve olay vesilesiyle referans verilen bilimsel verilerin doğru okunması ve değerlendirilmesidir. Günümüzde, din ile (özellikle İslam ile) özdeşleştirilen terör olaylarının anlaşılmasında bu yapılmamaktadır. Zira İslam adına terör yaptığı ileri sürülenlerin Müslüman nüfusa oranı binde'lerle hatta milyonda'larla ifade edilecek düzeydedir. "İslam ve terör" ifadesi kullanıldığında nicel açıdan hiçbirdeğeri olmayan bir parça ile bütün tanımlanmaya kalkışılmaktadır. Doğal olarak, bir bütünün kendisine aykırı düşünen çok çok küçük bir parçası ile tanımlanmasından daha akıl ve bilim dışı bir şey düşünülemez. Böylesi hassas bir konunun nihai değerlendirmesi siyasi çıkarları ile hareket edenlerin insafına bırakılmaması gerekir. Yaklaşık iki asırdır toplumu ve toplumsal gerçekliği doğru anlamanın en geçerli aracı olma yolunda önemli bir mesafe kat eden sosyolojiye büyük bir görev düşmektedir. Bu görev, müspet ve menfi bütün verileri dikkate alan, tıpkı Karlsson'un işaret ettiği ve yaptığı gibi önyargılardan uzak ve objektif olarak değerlendirmektir. İşte bu başarılılabildiği ölçüde, bilimsel bir sonuca ulaşılmış, çoğu kimsenin paylaşabileceği doğru değerlendirmeler yapılmış olur. Aksi halde, önyargılarımızı, bilimsel gerçekler diye başkalarına sunmak, hatta dayatmak, kimseyi memnun etmeyeceği gibi bilimsel bir yaklaşım da olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, N., Çapcıoğlu, İ., (2012), **Sosyolojik Din Tanımları**, Ed.: N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Grafiker Y., Ankara, s. 42-46.
- Akyüz, N., İ. Çapcıoğlu, (2013) **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Grafiker Y., Ankara.
- Altuğ, Y., (21 Kasım1998), **Terör Konusunda Düşünceler**, Türkiye Gazetesi, s.4.
- Aron, R., (1986) *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev: Alemdar, K., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.488; Akyüz, N., Çapcıoğlu, İ., (2012), "**Sistemantik Din Sosyolojisi**:"
- Aron, R., (1973), **Toplumbilim Düşüncesinde Ana Akımlar**, çev: Yalım, F., Ağaç-İş Yayıncılık Ankara.
- Avcı, G. (2007), Seçilmiş Terör, Birey Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Salih, (2012), **Din ve Terör**, Din Sosyolojisi El Kitabı, (Ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu), Grafiker Yayınları, Ankara.
- AYDEMİR, S., KARA, Z., (2008), **Dini Kullanan Terörün Sosyal Sebeplerinin Araştırılması**, Basılmamış TÜBİTAK Projesi, Ankara.
- Bolay, S. H., (1979), **Felsefi Doktrinler Sözlüğü**, "Anarşizm maddesi, Ötügen Yayınları, İstanbul. Canan, İ., (2004), **Sulh ve Müsamaha Dini Olarak İslam**, Editör Ergün Çapan, Işık Yayınları, İzmir.
- Cevzici, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, "Teorizm maddesi", Paradigma yayınları, (1999) İstanbul.
- Cirhinlioğlu, Zafer (2004). **Terör ve Toplum**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, s.127-129
- Esposito, J. L., (2003), *Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör*, çev: Yılmaz, N., Yılmaz E., Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Hodgson, M.G.S., (2009), **Hasan-i Sabbâh**, (Çev. Süleyman TULÜCÜ), A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, Erzurum.
- Karlsson, Ingmar, (2005), **Din, Terör ve Hoşgörü**, çev. Turhan Kayaoğlu, Homer kitabevi, İstanbul, s.164
- Kartal, Atahan Birol, (2018), **Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği**, Güvenlik Stratejileri, C. 14 Sayı: 27, İstanbul.
- Kızılçelik, S., Erjem, Y., (1992), **Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**, "Anarşizm maddesi", Göksu Matbaası, Konya.
- Kocadaş, B., (2004), **Şiddet ve Terör Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme**, Polis Dergisi, S. 40, Ankara.
- Kongar, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, (2002).
- Lewis, Bernard, (1995), **Haşişiler, Ortacağ İslam Dünyasında Terorizm ve Siyaset** (Çeviren: Ali Aktan), Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Marshall, G., (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, çev: Akınhay, O., Kömürücü, D., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara,
- PAYNE, J. L., (2008), **What Do the Terrorists Want?**, The Independent Review, Volume 13, Number 1, Summer, s.30-35.
- SALUR, Hüseyin, (2006), **Küreselleşme Bağlamında Din ve Terör**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Selvi, Haluk, (2010), **Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri Ve Yurtdışı Bağlantıları**, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 2(1), s.39-56, İstanbul.
- Türkiye Barolar Birliği. (2006). **Türkiye ve Terörizm**, Rapor, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 4. Ankara.
- Torun, Y., (2007), **Klasik Anarşizm**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Ülken, H. Z., (1969), **Sosyoloji Sözlüğü**, Anarşizm maddesi, M.E.B. Yayınları, İstanbul.

Yayla, Atilla, (2015), **Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 45, Ankara.
Zafer, Hamide, **Ceza Hukukunda Terörizm ve Terörizmle Mücadele Yöntemleri**, (Doktora tezi) Marmara Üniversitesi Sos. Bil Enstitüsü, İstanbul (1996)

Elektronik Kaynaklar

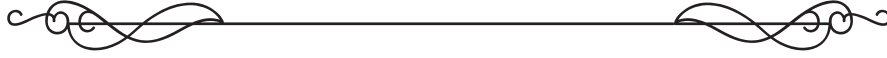
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim Tarihi 01.11.2020)

<https://www.ensonhaber.com/gundem/fransada-musulman-oldugu-iddia-edilen-saldirgan-nazi-destekcisi-cikti> (Erişim tarihi 02.11.2020)

Yayınları, İstanbul (1996).

Bölüm 21

Sosyal Psikoloji ve Din

Fatma SAĞLAM DEMİRKAN¹

GİRİŞ

Sosyal psikolojinin alanının çok geniş olması sebebiyle genel geçer bir tanımının yapılması pek mümkün değildir.² Sosyal psikolojinin daha iyi anlaşılabilmesi sosyal kavramına yüklenen anlamları ele almakla mümkün olabilir. Sosyal kavramının (1) birey ve toplum arasındaki ilişkiye bağlı olarak gelişen sosyal etkileşimi, (2) toplumun yapıp etmeleri sonucunda ortaya çıkan değerler bütünlüğünü temsil eden kültürü, (3) birey ve toplum ilişkisine bağlı ortaya çıkan problemleri temsil ettiği söylenebilir.³ Kısacası toplumla ilgili olan her şey, sosyal olanı ifade etmektedir. Sosyal olan ile toplumun en küçük bir parçası olan bireyin davranışlarını konu edinen psikoloji biliminin sentezlenmesi sonrasında sosyal psikoloji 20. Yüzyılın başlarında bilim sahasında yerini almıştır. Bir bilim dalı olan sosyal psikoloji, duygu, düşünce ve davranışlarının, başkalarının gerçek, hayal edilen veya ima edilen varlığından nasıl etkilendiğini bilimsel olarak inceler.⁴ Kısacası sosyal psikoloji, sosyal bir eylemde duygularımıza, davranışlarımıza ve düşüncelerimize yön veren sosyal davranış ve düşüncenin nedenlerini anlamaya odaklanır.⁵

Sosyal psikoloji, insanların katıldıkları gruplar içerisinde etkileşimin nasıl gerçekleştiğini araştırır. Sosyal etkileşim sürecine birden fazla faktör etki eder ve bu faktörleri beş madde altında toplamak mümkündür. (1) Başkalarının eylemleri; yaptıkları ve söyledikleri; (2) başkaları hakkında sahip olunan düşünce, inanç, fikir ve yargıların altında yatan akıl yürütme ve hafıza gibi temel bilişsel süreçler; (3) fiziksel çevrenin sıcaklık, kalabalıklaşma, mahremiyet gibi doğrudan ve dolaylı etkileri; (4) sosyal davranış ve düşüncenin meydana geldiği kültürel ortam; (5) sosyal

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi AD, saglam.fatma@hotmail.com, ORCID iD: 0001-7085-9919

² Sibel A. Arkonaç, **Sosyal Psikoloji**, 2. bas. İstanbul: Alfa, 2001, s. 1.

³ Aysel Kayalhoğlu, "Sosyal Psikoloji Nedir?", **Sosyal Psikoloji 1**, Sezen Ünlü (Ed.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 4.

⁴ Floyd H. Allport, **Sosyal Psikoloji 1**, çev: Birsen Yalçın, Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2003, s. 25.

⁵ Robert. A. Baron, Donn Byrne, **Social Psychology**, 8. ed. Massachusetts: Allyn&Bacon, 1996, p. 12.

lenme karşısında bireyden uzlaşmacı bir tavır ve davranış sergilenmesi gerektiğine yönelik bir öğüt yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünde çatışma (bozgunculuk) çıkarmak için uğraşanlar (Hûd 11/116; Râd 13/25; Kehf 18/94; Şuarâ 26/152), yaptıkları bozgunculuktan ötürü nelerle karşı karşıya kalacağı (Nahl 16/88, 92, 94; İsrâ 17/4; Ankebût 29/36-37) bozguncular karşısında ve bozgunluk yerine yapılması gerekenler (Arâf 7/56; Ankebût 29/30,36) hakkında bilgiler verilmiştir.⁹³ Kur'an-ı Kerim'de yer alan çatışma olgusu bozgunculuk, fesat çıkarma, nefsi duygularla hareket ederek diğerinin hakkını gasp etmeye yönelik anlamlarda kullanıldığı görülür. Çatışma düşüncesiyle ilgili yaklaşımlar çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'deki çatışma olgusu ele alındığında onun geleneksel görüş içerisinde yer aldığı söylenebilir. Geleneksel görüşte olduğu gibi çatışma birey ve gruplara zarar vererek grupların bölünmesine neden olur, yanlış düşünce ve kuralların uygulandığında (Allah'ın emir ve yasaklarına uyulmadığında) ortaya çıkar, birey ve gruba zarar verdiği için ondan kaçınılması gerektiğini bildirilir. Modern düşünce kaynakların ve yeteneklerin verimli kullanılmasında çatışmanın olmasını onaylarken Kur'an-ı Kerim kaynak kullanılmasında çatışmanın adaletsizlik ve eşitsizlik oluşturacağı düşüncesinden dolayı çatışmayı reddeder.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Gökçen, Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Babaların Aile İşlevlerini Algılamaları ile Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Ali, Salima Barkat, Naima Aslam Khan, Amena Zehra, "Effect of Volunteerism On Mental Health And Happiness", **International Journal of Humanities and Social Sciences**, 5(2), 2016, ss. 123-130.
- Allport, Floyd Henry, **Sosyal Psikoloji 1**, çev: Birsen Yalçın, Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- Allport, Gordon Willard, "Attitudes", C. Murchison (Ed.), **Handbook of Social Psychology**, Worcester, Mass: Clark University Press, 1935, p. 798-844.
- Alper, Ömer Mahir, "İtaat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 23., Ankara: TDV Yayınları, 2001, ss. 444-445.
- Argyle, Michael, Benjamin Beit-Hallahmi, **The Social Psychology of Religion (Psychology Revivals)**, London&New York: Routledge, 2013.
- Arkonaç, Sibel A. **Sosyal Psikoloji**, 2. Bas. İstanbul: Alfa, 2001.
- Aronson, Elliot, Timothy D. Wilson, Robin M. Akert, **Social Psychology**, 8. ed., Global Edition, New Jersey: Pearson, 2010.
- Baron, Robert A., Donn Byrne, **Social Psychology**, 8. Ed. Massachusetts: Allyn&Bacon, 1996.
- Cevzici, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, 3. Bas., İstanbul: Paradigma, 1999, s. 660.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül, "Dini Yönelimler ve Önyargı", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 7(1), 2010, s. 1366-84.
- Connolly, W. E., **Kimlik ve Farklılık**. F. Lekeşizalın (çev.), İstanbul: Ayrıntı, 1995.
- Çam, Olcay, Döndü Çuhadar, "Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylerde Damgalama Süreci ve İçselleştirilmiş Damgalama" **Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı**, 2(3), 2011, ss. 136-140.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, **Hadislerle İslam**, Cilt 7. <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr>
- Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an Yolu**, Haz. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ankara: diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt: 1-5, 2012.
- Ertürk, Yıldız Dilek, **Sosyal Psikoloji**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Uzaktan ve Açıköğretim Fakültesi Ders Kitabı, t.y.
- Freedman, J. L., D. O. Sears, J. M. Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Ali Dönmez (çev), 4. bas. İstanbul: İmge Kitabevi, 2003.
- Gökdağ, Rüçhan, "Sosyal Algı: İzlenim Oluşturma", **Sosyal Psikoloji 1**, Sezen Ünlü (Ed.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 20-35.
- Gökdağ, Rüçhan, "Sosyal Biliş", **Sosyal Psikoloji 1**, Sezen Ünlü (Ed.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 36-55.
- Gökdağ, Rüçhan, "Sosyal Etki ve Sosyal Güç", **Sosyal Psikoloji 1**, Sezen Ünlü (Ed.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 57-71.
- Graumann, Carl F., "Introducing Social Psychology Historically" M. Hewstone, W. Stroebe (Eds.), **Introduction to Social Psychology**, 3. ed., Massachusetts: 2001, p. 3-22.
- Işıkaç, Yasemin, "İrade Özgürlüğüne Giriş Açısından Ben İnşası" **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXII, S. 1, 2014, s. 73-86.

⁹³ Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an Yolu**, Cilt: 2-4.

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, Zeynep Cemalcılar, **İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş**, 16. bas. İstanbul: Evrim, 2014.
- Kaya, Mevlüt, **Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum**, Samsun, Etüt yay., 1998.
- Kayalıoğlu, Aysel, "Sosyal Psikoloji Nedir?", **Sosyal Psikoloji I**, Sezen Ünlü (Ed.), 4. bas., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Kayaoğlu, Aysel, "Önyargı", **Sosyal Psikoloji II**, Sezen Ünlü (Ed.), 4. Bas., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2014, ss. 50-79.
- Kirel, Çiğdem, "Çatışma", **Sosyal Psikoloji 2**, Sezen Ünlü (Ed.), 4. Bas., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 2-17.
- Kirel, Çiğdem "Grup ve Grup Süreçleri", **Sosyal Psikoloji 2**, Sezen Ünlü (Ed.), 4. Bas., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 36-49.
- Kirel, Çiğdem, "Liderlik ve Kuramları", **Sosyal Psikoloji 2**, Sezen Ünlü (Ed.), 4. Bas., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 18-35.
- Koç, Mustafa, "Ergenlik Döneminde Dua Ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım" **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, VII / 1, 2003. ss. 373-397.
- Morris, P. A., "The Effect of Pilgrimage on Anxiety, Depression and Religious Attitude", **Psychological Medicine**, 12, 1982, pp. 291-94.
- Özen, Yener, Fikret Gülaçtı, " Duyusal Alan Öğrenilerinden Sevgi ve Sevgi Kuramları (Sevgiye Dair Söylenceler), **ODÜ Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi**, 1(2), 2010, s. 136-149.
- Peker, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Robbins, Stephan P., **Organizational Behavior: Concept, Controversies and Application**, 5. ed. New Jersey: Prentice Hall, 1991
- Senemoğlu, Olkan, "Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles", **İnsan&İnsan Dergisi**, 3(10), 2016, ss. 42-63.
- Silah, Mehmet, **Sosyal Psikoloji** (Davranış Bilimi), Ankara: Gazi Kitapevi, 2000.
- Tümer, Günay, "Din", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 9., Ankara: TDV Yayınları, 1994, ss. 312-320.
- Yalçın, Şehabettin, "Descartes ve Özne Olarak Benlik", **Felsefe Dünyası**, Sayı 38, 2003, ss. 107-118.
- Yaparel, Recep, "Din Psikolojisi, Sosyal Psikoloji İlişkisi Sosyal Psikolojide Konu ve Metot Sorunu", **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 11, 1998, ss. 113-116.
- Yılmaz, Sema, "Umre İbadetinin Hayatın Anlamı ve Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma" **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, 22 (1), 2018, ss. 543-570.
- Yücel, Esin, Beykan Çizel, "Bilişsel Uyumsuzluk Teorisi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme: Satın Alma Perspektifi" **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, 13(50), s. 150-163.